Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΆΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΎ ΕΙΣΑΓΓΕΛΈΑ
JULIANE KOKOTT
της 15ης Δεκεμβρίου 2011 [1]

Υπόθεση C-368/10

Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά

Βασιλείου των Κάτω Χωρών

«Δημόσιες συμβάσεις προμηθειών — Βιολογικά προϊόντα — Δίκαιες και αλληλέγγυες εμπορικές συναλλαγές — Οικολογική και κοινωνική συμβατότητα προϊόντων — Άσκηση οικονομικής δραστηριότητας σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης — Σήμα πιστοποιήσεως "Max Havelaar" και "ΕΚΟ" — Αρχές διέπουσες τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως — Τεχνικές προδιαγραφές — Περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά — Καταλληλότητα και επιλογή των διαγωνιζομένων — Τεχνική και επαγγελματική ικανότητα — Κριτήρια αναθέσεως — Πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά — Άρθρα 2, 23, 26, 44, 48 και 53 της οδηγίας 2004/18/ΕΚ»

Περιεχόμενα

I — Εισαγωγή 3

II — Το νομικό πλαίσιο 3

III — Τα πραγματικά περιστατικά και η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία 7

A — Ο διαγωνισμός 7

1. Η προκήρυξη του διαγωνισμού 7

2. Η συγγραφή υποχρεώσεων 7

3. Η ενημερωτική ανακοίνωση 8

4. Η ανάθεση 9

Β — Τα μνημονευόμενα στους όρους της συμβάσεως σήματα πιστοποιήσεως 9

Γ — Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία 9

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

IV — Τα αιτήματα των διαδίκων και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου 10

V — Εκτίμηση 10

A — Πρώτη αιτίαση: Χρήση των σημάτων πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ» στο πλαίσιο των τεχνικών προδιαγραφών για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν 11

1. Πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως: Χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν (άρθρο 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18) 11

α) Δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 23 της οδηγίας 2004/18 12

β) Δεν απαγορεύεται γενικώς η χρήση οικολογικών σημάτων για τον καθορισμό των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών ενός προϊόντος 12

γ) Απαγόρευση υποχρεωτικού καθορισμού ορισμένου οικολογικού σήματος 14

δ) Προσωρινό συμπέρασμα 16

2. Δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως: Χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν (άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18) 16

α) Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 ... 16

β) Δευτερευόντως: Επί του ζητήματος αν η χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» συμβιβάζεται με την οδηγία 2004/18 18

i) Εφαρμοστέα διάταξη: Άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18 18

ii) Εξέταση της χρήσεως του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» με βάση το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18 18

3. Σύνοψη επί της πρώτης αιτιάσεως 20

B — Τρίτη αιτίαση: Χρήση κατά τον καθορισμό των κριτηρίων αναθέσεως των σημάτων πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ» σε σχέση με τα παραδοτέα συστατικά 20

1. Προκαταρκτική παρατήρηση 21

2. Πρώτο επιχείρημα στο πλαίσιο της τρίτης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη έλλειψη συνδέσμου μεταξύ του αντικειμένου της συμβάσεως και των δύο σημάτων πιστοποιήσεως 22

3. Δεύτερο επιχείρημα στο πλαίσιο της τρίτης αιτιάσεως: χρήση των σημάτων πιστοποιήσεως αντί των κριτηρίων στα οποία στηρίζονται τα σήματα αυτά 23

Γ — Δεύτερη αιτίαση: η προβαλλόμενη αναγωγή της σύμφωνης με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτικής αγορών και της κοινωνικώς υπεύθυνης δράσεως σε κριτήριο επιλογής 25

1. Πρώτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Οι προβαλλόμενες ως ανεπίτρεπτες απαιτήσεις για την απόδειξη των τεχνικών ικανοτήτων των διαγωνιζομένων (άρθρο 48, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με την παράγραφο 2, της οδηγίας 2004/18) 26

2. Δεύτερο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη έλλειψη συνδέσμου μεταξύ των απαιτήσεων καταλληλότητας των διαγωνιζομένων και του αντικειμένου της συμβάσεως (άρθρο 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18) 27

3. Τρίτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη παράβαση της γενικής υποχρεώσεως διαφάνειας (άρθρο 2 της οδηγίας 2004/18) 28

Δ — Σύνοψη 29

VI — Δικαστικά έξοδα 29

VII— Πρόταση 30

I – Εισαγωγή

1. Τόσο οι καταναλωτές όσο και οι επιχειρήσεις και οι δημόσιες υπηρεσίες αποδίδουν όλο και μεγαλύτερη σημασία στην υπεύθυνη καταναλωτική συμπεριφορά. Το βασικό ζήτημα στην παρούσα διαδικασία κατά παραβάσεως είναι το κατά πόσον η αναθέτουσα αρχή, στο πλαίσιο διαγωνισμού για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, μπορεί να ορίζει ως προϋπόθεση για την ανάθεση της συμβάσεως την οικονομική και κοινωνική συμβατότητα των παραδοτέων προϊόντων.

2. Το 2008, ένας ολλανδικός οργανισμός τοπικής αυτοδιοικήσεως, στο πλαίσιο διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως για την προμήθεια και τη λειτουργία αυτόματων μηχανημάτων καφέ, χρησιμοποίησε τα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «EKO». Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα διασφαλιζόταν ότι ο ανάδοχος θα προμήθευε «βιώσιμα» προϊόντα χαρακτηριζόμενα ιδίως από την οικολογική και κοινωνική τους συμβατότητα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσάπτει στις Κάτω Χώρες ότι η χρησιμοποίηση των δύο αυτών σημάτων πιστοποιήσεως και διάφορες διατυπώσεις στα τεύχη του διαγωνισμού συνιστούν παράβαση των κανόνων του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων.

3. Το ζήτημα εάν και κατά πόσον, στο πλαίσιο διαγωνισμού για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως, επιτρέπεται να λαμβάνονται υπόψη οικολογικές και κοινωνικές εκτιμήσεις, ιδίως δε εάν και κατά πόσον επιτρέπεται η χρήση σημάτων πιστοποιήσεως στον τομέα του περιβάλλοντος και των δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών, είναι θεμελιώδους σημασίας για την περαιτέρω εξέλιξη του δικαίου των δημοσίων συμβάσεων. Για να απαντήσει στο ερώτημα αυτό, το Δικαστήριο καλείται να προβεί στην αρμονική εξισορρόπηση των απαιτήσεων της εσωτερικής αγοράς με εκτιμήσεις περιβαλλοντικής φύσεως και κοινωνικής πολιτικής, χωρίς εντούτοις να αγνοήσει τις πρακτικές απαιτήσεις που σχετίζονται με τους δημόσιους διαγωνισμούς. Αφενός, δεν πρέπει να προκαλείται δυσμενής διάκριση σε βάρος των εν δυνάμει διαγωνιζομένων ή στεγανοποίηση της αγοράς. Αφετέρου, πρέπει να παρέχεται στις αναθέτουσες αρχές η δυνατότητα να προμηθεύονται με την εύλογη επιβάρυνση προϊόντα που είναι φιλικά προς το περιβάλλον, βιολογικά και διακινούνται στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών.

II – Το νομικό πλαίσιο

4. Το νομικό πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως καθορίζεται από την οδηγία 2004/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών[2].

2 — ΕΕ L 134, σ. 114.

5. Στον τίτλο Ι της οδηγίας αυτής, που επιγράφεται «Ορισμοί και γενικές αρχές», το άρθρο 2 ορίζει τις ακόλουθες «Αρχές που διέπουν τη σύναψη συμβάσεων»:

«Οι αναθέτουσες αρχές αντιμετωπίζουν τους οικονομικούς φορείς ισότιμα και χωρίς διακρίσεις και ενεργούν με διαφάνεια.»

6. Στους «Κανόνες που εφαρμόζονται στις δημόσιες συμβάσεις» στον τίτλο ΙΙ της οδηγίας 2004/18, το κεφάλαιο IV περιέχει μια σειρά «Ειδικ[ών] κανόν[ων] οι οποίοι αφορούν τη συγγραφή υποχρεώσεων και τα έγγραφα της σύμβασης», από του οποίους ενδιαφέρον για την υπό κρίση περίπτωση έχουν, αφενός, το άρθρο 23, σε συνδυασμό με το παράρτημα VI, και, αφετέρου, το άρθρο 26.

7. Όπως προκύπτει από το άρθρο 23, σε συνδυασμό με το σημείο 1, στοιχείο β′, του παραρτήματος VI, της οδηγίας 2004/18, όταν πρόκειται για δημόσιες συμβάσεις προμηθειών, ως «τεχνική προδιαγραφή» νοείται

«η προδιαγραφή που περιέχεται σε έγγραφο το οποίο προσδιορίζει τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος […], όπως τα επίπεδα ποιότητας, τα επίπεδα της περιβαλλοντικής επίδοσης, ο σχεδιασμός για όλες τις χρήσεις […] και η αξιολόγηση της συμμόρφωσης, της καταλληλότητας, της χρήσης του προϊόντος, της ασφάλειας ή των διαστάσεών του, συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων που ισχύουν για το προϊόν όσον αφορά την ονομασία πώλησης, την ορολογία, τα σύμβολα, τις δοκιμές και μεθόδους δοκιμών, τη συσκευασία, τη σήμανση και την επίθεση ετικετών, τις οδηγίες για τους χρήστες, τις διαδικασίες και μεθόδους παραγωγής, καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης της συμμόρφωσης».

8. Σε συνάρτηση με αυτόν τον ορισμό, το άρθρο 23 της οδηγίας 2004/18 περιλαμβάνει ρύθμιση περί τεχνικών προδιαγραφών, η οποία, σε ένα τμήμα της, έχει ως ακολούθως:

«1. Οι τεχνικές προδιαγραφές, όπως ορίζονται στο σημείο 1 του παραρτήματος VI, αναφέρονται στα έγγραφα της σύμβασης, όπως οι προκηρύξεις διαγωνισμού, η συγγραφή υποχρεώσεων ή τα συμπληρωματικά έγγραφα. […]

2. Οι τεχνικές προδιαγραφές εξασφαλίζουν ισότιμη πρόσβαση στους προσφέροντες και δεν έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αδικαιολόγητων φραγμών στο άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό.

3. Με την επιφύλαξη των υποχρεωτικών εθνικών τεχνικών κανόνων, εφόσον είναι σύμφωνοι με το κοινοτικό δίκαιο, οι τεχνικές προδιαγραφές πρέπει να διατυπώνονται:

α) είτε με παραπομπή στις τεχνικές προδιαγραφές που ορίζονται στο παράρτημα VI […] Κάθε παραπομπή συνοδεύεται από τη μνεία “ή ισοδύναμο”·

β) είτε με αναφορά σε επιδόσεις ή λειτουργικές απαιτήσεις· αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Πρέπει ωστόσο να είναι αρκετά ακριβείς ώστε να επιτρέπουν στους προσφέροντες να προσδιορίζουν το αντικείμενο της σύμβασης και στις αναθέτουσες αρχές να αναθέτουν τη σύμβαση·

γ) είτε με αναφορά στις επιδόσεις ή λειτουργικές απαιτήσεις που αναφέρονται στο στοιχείο β′, παραπέμποντας, ως τεκμήριο της συμβατότητας προς τις εν λόγω επιδόσεις ή λειτουργικές απαιτήσεις, στις προδιαγραφές που αναφέρονται στο στοιχείο α′·

δ) είτε με παραπομπή στις προδιαγραφές που αναφέρονται στο στοιχείο α′ για ορισμένα χαρακτηριστικά και με παραπομπή στις επιδόσεις ή τις λειτουργικές απαιτήσεις που αναφέρονται στο στοιχείο β′ για ορισμένα άλλα χαρακτηριστικά.

[…]

6. Όταν οι αναθέτουσες αρχές ορίζουν τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά με όρους επιδόσεων ή λειτουργικών απαιτήσεων, όπως αναφέρονται στην παράγραφο 3, στοιχείο β', μπορούν να χρησιμοποιούν τις λεπτομερείς προδιαγραφές ή, εφόσον χρειάζεται, τμήματα των λεπτομερών προδιαγραφών, όπως καθορίζονται από τα ευρωπαϊκά, (πολυ)εθνικά οικολογικά σήματα ή από οποιοδήποτε άλλο οικολογικό σήμα, υπό την προϋπόθεση ότι:

— είναι ενδεδειγμένες για τον καθορισμό των χαρακτηριστικών των προμηθειών ή των υπηρεσιών, που αποτελούν το αντικείμενο της σύμβασης,

— οι απαιτήσεις του σήματος βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία,

— τα οικολογικά σήματα υιοθετούνται με διαδικασία στην οποία έχουν δικαίωμα συμμετοχής όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως οι κυβερνητικοί οργανισμοί, οι καταναλωτές, οι κατασκευαστές, οι διανομείς και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις,

— και είναι προσιτά σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αναφέρουν ότι τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που φέρουν το οικολογικό σήμα τεκμαίρεται ότι πληρούν τις τεχνικές προδιαγραφές που ορίζει η συγγραφή υποχρεώσεων· πρέπει να αποδέχονται οποιοδήποτε άλλο κατάλληλο αποδεικτικό μέσο, όπως τον τεχνικό φάκελο του κατασκευαστή ή την έκθεση δοκιμών από αναγνωρισμένο οργανισμό.

[…]

8. Οι τεχνικές προδιαγραφές, εκτός εάν αυτό δικαιολογείται από το αντικείμενο της σύμβασης, δεν μπορούν να κάνουν μνεία συγκεκριμένης κατασκευής ή προέλευσης ή ιδιαίτερων μεθόδων κατασκευής ούτε να κάνουν αναφορά σε σήμα, δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ή τύπο καθώς και σε συγκεκριμένη καταγωγή ή παραγωγή, που θα είχε ως αποτέλεσμα να ευνοούνται ή να αποκλείονται ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένα προϊόντα. Η εν λόγω μνεία ή παραπομπή επιτρέπεται, κατ' εξαίρεση, όταν δεν είναι δυνατόν να γίνεται αρκούντως ακριβής και κατανοητή περιγραφή του αντικειμένου της σύμβασης κατ' εφαρμογή των παραγράφων 3 και 4· η μνεία ή η παραπομπή αυτή πρέπει να συνοδεύονται από τους όρους "ή ισοδύναμο".»

9. Επιπλέον, στο άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18, με τίτλο «Όροι εκτέλεσης της σύμβασης», ορίζονται τα εξής:

«Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να επιβάλλουν ειδικούς όρους σχετικά με την εκτέλεση της σύμβασης, με την προϋπόθεση ότι οι όροι αυτοί είναι συμβατοί με το κοινοτικό δίκαιο και ότι επισημαίνονται στην προκήρυξη διαγωνισμού ή στη συγγραφή υποχρεώσεων. Οι όροι που επιβάλλονται σχετικά με την εκτέλεση μιας σύμβασης μπορούν να αφορούν ιδίως κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους.»

10. Η οδηγία 2004/18 περιέχει διατάξεις για τη «Διεξαγωγή της διαδικασίας» στον τίτλο II, κεφάλαιο VII. Μεταξύ αυτών, κρίσιμες είναι οι διατάξεις των άρθρων 44, 48 και 53.

11. Το άρθρο 44 της οδηγίας 2004/18, επιγραφόμενο ως «Έλεγχος της καταλληλότητας, επιλογή των συμμετεχόντων και ανάθεση των συμβάσεων», περιλαμβάνεται στις γενικές διατάξεις για τη διεξαγωγή της διαδικασίας και ορίζει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«1. Οι συμβάσεις ανατίθενται […], αφού οι αναθέτουσες αρχές ελέγξουν την καταλληλότητα των οικονομικών φορέων […]. Ο έλεγχος της καταλληλότητας πραγματοποιείται από τις αναθέτουσες αρχές σύμφωνα με τα κριτήρια της οικονομικής και χρηματοοικονομικής επάρκειας και των επαγγελματικών και τεχνικών γνώσεων ή ικανοτήτων που αναφέρονται στα άρθρα 47 έως 52 […].

2. Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να απαιτούν τα ελάχιστα επίπεδα ικανοτήτων, σύμφωνα με τα άρθρα 47 και 48, τα οποία πρέπει να καλύπτουν οι υποψήφιοι και οι προσφέροντες.

Η έκταση των πληροφοριών που αναφέρονται στα άρθρα 47 και 48 καθώς και το ελάχιστο επίπεδο ικανοτήτων που απαιτείται για μια δεδομένη σύμβαση, πρέπει να είναι συνδεδεμένα και ανάλογα προς το αντικείμενο της σύμβασης.

Τα ελάχιστα αυτά επίπεδα αναφέρονται στην προκήρυξη διαγωνισμού.

[…]»

12. Το άρθρο 48 της οδηγίας 2004/18 περιέχει ρυθμίσεις για τις «Τεχνικές ή/και επαγγελματικές ικανότητες» των οικονομικών φορέων, οι οποίες αποσπασματικώς έχουν ως ακολούθως:

«1. Οι τεχνικές ή/και επαγγελματικές ικανότητες των οικονομικών φορέων αξιολογούνται και ελέγχονται σύμφωνα με τις παραγράφους 2 και 3.

2. Οι τεχνικές ικανότητες των οικονομικών φορέων μπορούν να αποδεικνύονται με έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους τρόπους, ανάλογα με τη φύση, την ποσότητα ή τη σπουδαιότητα και τη χρήση των έργων, των προμηθειών ή των υπηρεσιών:

[…]

γ) περιγραφή του τεχνικού εξοπλισμού, των μέτρων που λαμβάνει ο προμηθευτής ή ο πάροχος υπηρεσιών για την εξασφάλιση της ποιότητας και του εξοπλισμού μελέτης και έρευνας της επιχείρησής του·

[…]

6. Η αναθέτουσα αρχή διευκρινίζει, στην προκήρυξη ή στην πρόσκληση υποβολής προσφορών, ποια δικαιολογητικά από τα αναφερόμενα στην παράγραφο 2 πρέπει να προσκομισθούν.»

13. Τέλος, το άρθρο 53, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/18, επιγραφόμενο «Κριτήρια ανάθεσης των συμβάσεων», ορίζει τα ακόλουθα:

«Με την επιφύλαξη των εθνικών νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων σχετικά με την αμοιβή ορισμένων υπηρεσιών, τα κριτήρια βάσει των οποίων οι αναθέτουσες αρχές αναθέτουν τις δημόσιες συμβάσεις, είναι:

α) όταν η σύμβαση ανατίθεται στην πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά κατά την κρίση της αναθέτουσας αρχής, διάφορα κριτήρια που συνδέονται με το αντικείμενο της συγκεκριμένης δημόσιας σύμβασης: όπως παραδείγματος χάριν, η ποιότητα, η τιμή, η τεχνική αξία, τα αισθητικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά, τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, το κόστος λειτουργίας, η αποδοτικότητα, η εξυπηρέτηση μετά την πώληση και η τεχνική συνδρομή, η ημερομηνία παράδοσης και η προθεσμία παράδοσης ή εκτέλεσης, ή άλλως

β) απλώς η χαμηλότερη τιμή.»

III – Τα πραγματικά περιστατικά και η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

Α — *Ο διαγωνισμός*

14. Το 2008, η ολλανδική επαρχία Noord-Holland προκήρυξε διαγωνισμό για την προμήθεια και λειτουργία αυτόματων μηχανημάτων καφέ. Η σύμβαση θα συναπτόταν για χρονικό διάστημα τριών ετών, με δυνατότητα παρατάσεως για ένα ακόμη έτος.

1. Η προκήρυξη του διαγωνισμού

15. Η προκήρυξη του διαγωνισμού, η οποία δημοσιεύθηκε στις 16 Αυγούστου 2008 στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*[3], περιείχε, μεταξύ άλλων, το ακόλουθο κείμενο με τίτλο «Σύντομη περιγραφή της συμβάσεως ή της αγοράς»:

«Η Επαρχία Noord-Holland έχει συνάψει μια σύμβαση για τη λειτουργία αυτόματων μηχανημάτων καφέ. Η σύμβαση αυτή λήγει την 1η Ιανουαρίου 2009. Η Επαρχία προτίθεται να συνάψει νέα σύμβαση την 1η Ιανουαρίου 2009 μέσω δημόσιας ευρωπαϊκής προκηρύξεως διαγωνισμού. Σημαντική παράμετρος είναι η προσπάθεια της Επαρχίας Noord-Holland να ενισχυθεί η χρήση βιολογικών και διακινούμενων στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών προϊόντων για αυτόματα μηχανήματα καφέ[4]».

16. Στο σημείο με τίτλο «Ιδιαίτεροι όροι για την εκτέλεση της συμβάσεως» της προκηρύξεως, υπήρχε η ένδειξη «Όχι»[5]. Η σύμβαση επρόκειτο να συναφθεί με τον υποβαλόντα την πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά[6].

2. Η συγγραφή υποχρεώσεων

17. Στη συγγραφή υποχρεώσεων[7], την οποία μπορούσαν να λάβουν οι ενδιαφερόμενοι κατόπιν αιτήσεως, αναφερόταν, μεταξύ άλλων, ότι κατά την αξιολόγηση των προσφορών θα λαμβανόταν υπόψη όχι μόνον η τιμή αλλά και ποιοτικά και περιβαλλοντικά κριτήρια. Συναφώς, τονιζόταν η επιθυμία της επαρχίας Noord-Holland να αυξήσει τη χρησιμοποίηση βιολογικών και διακινούμενων στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών προϊόντων για τα αυτόματα μηχανήματα καφέ.

18. Η συγγραφή υποχρεώσεων περιείχε τόσο τα κριτήρια επιλογής που έπρεπε να πληρούν οι διαγωνιζόμενοι όσο και κριτήρια αναθέσεως για την επιλογή της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς. Επιπλέον, διευκρινιζόταν ότι μόνον όσες προσφορές ανταποκρίνονταν στα κριτήρια επιλογής θα αξιολογούνταν με βάση τα κριτήρια αναθέσεως.

19. Στο τμήμα 4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων, που επιγραφόταν «Απαιτήσεις καταλληλότητας/ελάχιστες απαιτήσεις», υπήρχε στο σημείο 4.4.4 με τίτλο «Ποιοτικές απαιτήσεις», μεταξύ άλλων, η ακόλουθη διατύπωση:

«Στο πλαίσιο, αφενός, της σύμφωνης με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτικής αγορών και, αφετέρου, της κοινωνικώς υπεύθυνης δράσεως, η Επαρχία Noord-Holland ζητεί από τον προμηθευτή να πληροί τα κριτήρια που αφορούν τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση. Με ποιον τρόπο ικανοποιείτε τα κριτήρια που αφορούν τη σύμφωνη με

3 — ΕΕ 2008, S 158-213630.

4 — Τμήμα II.1.5 της προκηρύξεως.

5 — Τμήμα III.1.4 της προκηρύξεως.

6 — Τμήμα IV.2.1 της προκηρύξεως.

7 — «Offerteaanvraag “Koffieautomaten”» της 11ης Αυγούστου 2008 (παραπομπή: PNH-45096).

την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση; Επιπλέον, πρέπει να δηλωθεί κατά πόσον ο προμηθευτής συμβάλλει στη βελτίωση της αειφόρου ανάπτυξης στην αγορά καφέ και στην υπεύθυνη παραγωγή καφέ από απόψεως περιβαλλοντικής τεχνικής, καθώς και από κοινωνικής και οικονομικής απόψεως.»

Επιπλέον, η ίδια ποιοτική απαίτηση ενσωματώθηκε στο ανακεφαλαιωτικό σημείο 4.4.6 της συγγραφής υποχρεώσεων, με τον τίτλο «Επισκόπηση ελάχιστων απαιτήσεων», ως κριτήριο αποκλεισμού (Knock-Out).

20. Στη συγγραφή υποχρεώσεων προστέθηκε ως παράρτημα Α ένα «περίγραμμα απαιτήσεων» με το οποίο κάθε διαγωνιζόμενος έπρεπε να δηλώσει ότι συμφωνεί και το οποίο περιλάμβανε τόσον «απαιτήσεις» όσο και «επιθυμίες» της αναθέτουσας αρχής. Όσον αφορά τις πρώτες, επρόκειτο για τις ελάχιστες προϋποθέσεις που έπρεπε να πληρούνται προκειμένου να αποφευχθεί ο αποκλεισμός του διαγωνιζόμενου από τον διαγωνισμό, ενώ αντιθέτως οι δεύτερες συνιστούσαν κριτήρια για την ανάθεση της συμβάσεως, η τήρηση των οποίων από τους διαγωνιζόμενους θα αξιολογούνταν βάσει συστήματος μορίων.

21. Στο σημείο 31 του εν λόγω περιγράμματος απαιτήσεων σημειωνόταν, σε σχέση με τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να παραδοθούν, η ακόλουθη «απαίτηση»:

«Η Επαρχία Noord-Holland χρησιμοποιεί κατά την κατανάλωση καφέ και τσαγιού τα σήματα πιστοποιήσεως “Max Havelaar”και “EKO”.»

22. Επιπλέον, στο σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων, σχετικά με τα παραδοτέα «συστατικά» —ιδίως ζάχαρη, σκόνη γάλακτος και κακάο— εκφραζόταν η ακόλουθη «επιθυμία» της αναθέτουσας αρχής, η τήρηση της οποίας μπορούσε να πριμοδοτηθεί με 15 μόρια κατ’ ανώτατο όριο:

«Τα συστατικά θα πρέπει κατά το δυνατόν να ανταποκρίνονται στα σήματα πιστοποιήσεως “EKO” και/ή “Max Havelaar”.»

23. Σύμφωνα με τη συγγραφή υποχρεώσεων, δεν ήταν δυνατή η υποβολή εναλλακτικών προσφορών. Επίσης, δεν επιτρεπόταν η υποβολή προσφορών υπό όρους.

3. Η ενημερωτική ανακοίνωση

24. Σύμφωνα με τη συγγραφή υποχρεώσεων, οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι είχαν τη δυνατότητα να απευθύνουν ερωτήσεις στην επαρχία ως αναθέτουσα αρχή, επί των οποίων θα ελάμβαναν απάντηση υπό τη μορφή ενημερωτικής ανακοινώσεως. Η ανακοίνωση αυτή, η οποία θα αποστελλόταν ηλεκτρονικά, θα αποτελούσε συστατικό μέρος της συγγραφής υποχρεώσεων και θα κατίσχυε των λοιπών τμημάτων της συγγραφής υποχρεώσεων.

25. Πράγματι, η επαρχία Noord-Holland εξέδωσε στις 9 Σεπτεμβρίου 2008 ενημερωτική ανακοίνωση η οποία περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, δύο απαντήσεις σε ερωτήματα που υπέβαλαν ορισμένοι ενδιαφερόμενοι όσον αφορά τα μνημονευόμενα στη συγγραφή υποχρεώσεων σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «EKO».

— Σε σχέση με το σημείο 31 του περιγράμματος απαιτήσεων, η επαρχία, αφού εξέτασε το ερώτημα «μπορεί να γίνει δεκτό ότι σε σχέση με τα οριζόμενα σήματα πιστοποιήσεως ισχύει η προσθήκη “ή ισοδύναμα”;» έδωσε την ακόλουθη απάντηση: «Εφόσον στηρίζονται σε παρόμοια ή στα ίδια κριτήρια» (σημείο 11 της ενημερωτικής ανακοινώσεως).

— Σε σχέση με το σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων, η επαρχία, αφού εξέτασε το ερώτημα «μπορεί να γίνει δεκτό ότι σε σχέση με τα οριζόμενα σήματα πιστοποιήσεως ισχύει η προσθήκη "ή ισοδύναμα";» έδωσε την ακόλουθη απάντηση: «Τα συστατικά μπορούν να φέρουν ένα σήμα πιστοποιήσεως που να στηρίζεται στα ίδια κριτήρια» (σημείο 12 της ενημερωτικής ανακοινώσεως).

4. Η ανάθεση

26. Σύμφωνα με την ανακοίνωση της 24ης Δεκεμβρίου 2008, μετά το πέρας του διαγωνισμού ανάδοχος αναδείχθηκε η ολλανδική επιχείρηση Maas International BV με έδρα το Αϊντχόβεν[8].

Β — *Τα μνημονευόμενα στους όρους της συμβάσεως σήματα πιστοποιήσεως*

27. Το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar»[9] χορηγείται από το 1988 από το ίδρυμα του ολλανδικού αστικού δικαίου Stichting Max Havelaar. Τα προϊόντα που φέρουν αυτό το σήμα πιστοποιήσεως έχουν αγορασθεί έναντι δικαίου τιμήματος και υπό δίκαιους και αλληλέγγυους όρους εμπορικών συναλλαγών από οργανώσεις αποτελούμενες από μικρές ομάδες γεωργών σε αναπτυσσόμενες χώρες. Για τη χορήγηση του σήματος πιστοποιήσεως εφαρμόζονται τέσσερα κριτήρια: κατώτατη τιμή καλύπτουσα το κόστος, προσαύξηση επί ισχύουσας στην παγκόσμια αγορά της τιμής, προχρηματοδότηση και μακροπρόθεσμες εμπορικές σχέσεις μεταξύ παραγωγού και εισαγωγέα. Ο καθορισμός των κανόνων, ο λογιστικός έλεγχος και η πιστοποίηση πραγματοποιούνται από τη διεθνή κεντρική οργάνωση Fairtrade Labelling Organization (FLO)[10] με έδρα τη Βόννη (Γερμανία).

28. Το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» είναι επίσης ολλανδικό σήμα πιστοποιήσεως ιδιωτικού δικαίου. Χορηγείται από το 1985 από το ίδρυμα του ολλανδικού αστικού δικαίου Stichting Skal για προϊόντα που αποτελούνται τουλάχιστον κατά 95 % από βιολογικά συστατικά. Το Stichting Skal ασκεί τις δραστηριότητές του σε συνεννόηση με το ολλανδικό Υπουργείο Γεωργίας, Προστασίας του Φυσικού Περιβάλλοντος και Αλιείας.

29. Τόσο το «Max Havelaar» όσο και το «ΕΚΟ» έχουν καταχωρισθεί ως κοινοτικά σήματα στο Γραφείο Εναρμονίσεως στο πλαίσιο της Εσωτερικής Αγοράς.

Γ — *Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία*

30. Κατόπιν καταγγελίας, η Επιτροπή κίνησε την παρούσα διαδικασία κατά παραβάσεως. Τόσο με το έγγραφο οχλήσεως της 14ης Μαΐου 2009 όσο και με την αιτιολογημένη γνώμη της της 29ης Οκτωβρίου 2009 προέβαλε κατ' ουσίαν τις ίδιες αιτιάσεις στις οποίες στηρίζεται και η υπό κρίση προσφυγή. Προσάπτει στις Κάτω Χώρες ότι ο διαγωνισμός διεξήχθη κατά παράβαση της οδηγίας 2004/18.

31. Τόσο με την από 17 Αυγούστου 2009 απάντησή τους στο έγγραφο οχλήσεως όσο και με τις από 31 Δεκεμβρίου 2009 γραπτές παρατηρήσεις τους επί της αιτιολογημένης γνώμης της Επιτροπής, οι Κάτω Χώρες αρνούνται την ύπαρξη της παραβάσεως[11].

8 — Ανακοίνωση του αποτελέσματος του διαγωνισμού, ΕΕ 2008, S 250-333033.

9 — Η ονομασία «Max Havelaar» ελήφθη, όπως εξέθεσε η Ολλανδική Κυβέρνηση, από τον τίτλο ενός γνωστού βιβλίου της ολλανδικής λογοτεχνίας: *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelsmaatschappij* (Max Havelaar ή οι δημοπρασίες καφέ της Ολλανδικής Εμπορικής Εταιρείας). Συγγραφέας αυτού του βιβλίου του 1859 είναι ο Multatuli (ψευδώνυμο του Eduard Douwes Dekker). Πραγματεύεται τις κακές συνθήκες που υφίσταντο στις φυτείες του καφέ στις τότε Ολλανδικές Ινδίες (τη σημερινή Ινδονησία) ως συνέπεια της ολλανδικής αποικιακής πολιτικής.

10 — Βλ., σχετικώς, ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο www.fairtrade.net (τελευταία επίσκεψη στις 25 Οκτωβρίου 2011).

11 — Με την απάντησή της στο έγγραφο οχλήσεως, η Ολλανδική Κυβέρνηση αναγνώρισε πάντως ότι οι διατάξεις του άρθρου 2, του άρθρου 23, παράγραφος 6, και του άρθρου 53 της οδηγίας 2004/18 «δεν τηρήθηκαν πλήρως κατά το γράμμα τους». Μια τέτοια δήλωση, όμως, δεν υπάρχει πλέον στην απάντηση επί της αιτιολογημένης γνώμης.

IV – Τα αιτήματα των διαδίκων και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

32. Με δικόγραφο της 20ής Ιουλίου 2010, το οποίο περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Ιουλίου 2010, η Επιτροπή άσκησε προσφυγή κατά των Κάτω Χωρών, δυνάμει του άρθρου 258, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

33. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

1) να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα κατωτέρω άρθρα της οδηγίας 2004/18, δεδομένου ότι η αναθέτουσα αρχή του εν λόγω κράτους μέλους, στο πλαίσιο της αναθέσεως δημόσιας συμβάσεως για την προμήθεια και τη λειτουργία αυτόματων μηχανημάτων καφέ, που δημοσιεύθηκε με τον αριθμό 2008/S 158-213630,

   — χρησιμοποίησε στο πλαίσιο των τεχνικών προδιαγραφών τα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ», ή τουλάχιστον σήματα πιστοποιήσεως με συγκρίσιμα ή πανομοιότυπα στοιχεία αναφοράς, κατά παράβαση του άρθρου 23, παράγραφοι 6 και 8, της εν λόγω οδηγίας,

   — προέβλεψε, για τον έλεγχο της καταλληλότητας των υποψηφίων επιχειρήσεων, κριτήρια και πιστοποιητικά σχετικά με τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση, τα οποία αντιβαίνουν προς το άρθρο 48, παράγραφοι 1 και 2, και στο άρθρο 44, παράγραφος 2, ή τουλάχιστον στο άρθρο 2, της εν λόγω οδηγίας, και

   — κατά τον καθορισμό των κριτηρίων αναθέσεως, χρησιμοποίησε τα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ», ή τουλάχιστον σήματα πιστοποιήσεως με συγκρίσιμα ή πανομοιότυπα στοιχεία αναφοράς, κατά παράβαση του άρθρου 53, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας·

2) να καταδικάσει το Βασίλειο των Κάτω Χωρών στα δικαστικά έξοδα.

34. Οι Κάτω Χώρες ζητούν από το Δικαστήριο:

1) να απορρίψει την προσφυγή και

2) να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

35. Το Δικαστήριο εξέτασε την προσφυγή της Επιτροπής στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Οκτωβρίου 2011. Το Βασίλειο της Δανίας, στο οποίο επιτράπηκε η παρέμβαση υπέρ των Κάτω Χωρών με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 11ης Φεβρουαρίου 2011, δεν συμμετέσχε πλέον στη διαδικασία και παραιτήθηκε από αυτή με έγγραφο της 17ης Οκτωβρίου 2011.

V – Εκτίμηση

36. Η επιδίωξη σκοπών περιβαλλοντικής και κοινωνικής πολιτικής αντιμετωπιζόταν επί μεγάλο χρονικό διάστημα ως περιθωριακό ζήτημα στο δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων, όπως εξάλλου μαρτυρεί και η χαρακτηριστική φράση «μη συνδεόμενοι με τις δημόσιες συμβάσεις σκοποί». Εν τω μεταξύ, όμως, έχει κατ' αρχήν αναγνωρισθεί ότι οι αναθέτουσες αρχές, κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, μπορούν να λαμβάνουν υπόψη πτυχές περιβαλλοντικής και κοινωνικής πολιτικής[12], πράγμα που ούτε η Επιτροπή κατ' αρχήν αμφισβητεί. Αφενός, τούτο προκύπτει γενικώς από τις δημοσιευθείσες απόψεις της Επιτροπής επ'

12 — Συναφώς, βλ., κυρίως, αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 1988, 31/87, Beentjes (Συλλογή 1988, σ. 4635, σκέψεις 28 έως 30), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, C-513/99, Concordia Bus Finland (Συλλογή 2002, σ. I-7213, σκέψεις 53 έως 69), καθώς και τις αιτιολογικές σκέψεις 1, 5, 29, 33, 44 και 46 της οδηγίας 2004/18.

αυτού του ζητήματος[13]. Αφετέρου, η Επιτροπή αναγνώρισε ρητώς στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας —ιδίως δε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση— ότι οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να ορίζουν ως αντικείμενο δημοσίων συμβάσεων προμηθειών ειδικά την αγορά προϊόντων που είναι βιολογικά και διακινούνται στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών.

37. Παρά ταύτα, είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενο υπό ποιες προϋποθέσεις και με ποια μορφή μπορούν οι αναθέτουσες αρχές να ενσωματώνουν εκτιμήσεις περιβαλλοντικής και κοινωνικής φύσεως σε μια συγκεκριμένη διαδικασία διαγωνισμού. Η Επιτροπή εκτιμά εν προκειμένω ότι υπάρχει παράβαση της οδηγίας 2004/18. Αμφισβητεί για τρεις λόγους τη νομιμότητα του τρόπου με τον οποίο ενήργησε η επαρχία Noord-Holland και διατυπώνει αντιστοίχως τρεις ξεχωριστές αιτιάσεις. Θέτει προπάντων ζήτημα για την περιεχόμενη στα τεύχη του διαγωνισμού αναφορά στα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ».

38. Οι Κάτω Χώρες δεν αμφισβητούν τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2004/18 στην επίδικη δημόσια σύμβαση προμήθειας, πλην όμως αρνούνται ότι η επαρχία Noord-Holland παρέβη την οδηγία αυτή.

Α — *Πρώτη αιτίαση: Χρήση των σημάτων πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ» στο πλαίσιο των τεχνικών προδιαγραφών για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν*

39. Με την πρώτη της αιτίαση, η Επιτροπή προσάπτει στις Κάτω Χώρες παράβαση του άρθρου 23, παράγραφοι 6 και 8, της οδηγίας 2004/18, από τις οποίες παραγράφους προκύπτει ο τρόπος με τον οποίο οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να καθορίζουν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων (τις αποκαλούμενες «τεχνικές προδιαγραφές»).

40. Η Επιτροπή, όπως διευκρίνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν φρονεί ότι η απόφαση της επαρχίας Noord-Holland να προμηθεύεται βιολογικά και διακινούμενα στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών προϊόντα[14] συνιστά, αυτή καθεαυτή, παραβίαση του δικαίου της Ένωσης. Αντιθέτως, η προβαλλόμενη παράβαση του άρθρου 23 της οδηγίας 2004/18 συνίσταται στην εκ μέρους της επαρχίας Noord-Holland χρήση των σημάτων πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ», και, εν πάση περιπτώσει, σημάτων πιστοποιήσεως με παρόμοια ή πανομοιότυπα κριτήρια, για τον καθορισμό των τεχνικών προδιαγραφών σε σχέση με τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν.

41. Συγκεκριμένα, η αιτίαση αυτή αφορά το σημείο 31 του περιγράμματος απαιτήσεων το οποίο, μέσω μιας «απαιτήσεως», πληροφορούσε τους διαγωνιζόμενους ότι η επαρχία Noord-Holland «χρησιμοποιεί» στην κατανάλωση καφέ και τσαγιού τα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ». Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το σημείο 11 της ενημερωτικής ανακοινώσεως με το οποίο η αναθέτουσα αρχή διευκρίνιζε ότι θα δεχόταν επίσης «ισοδύναμα» σήματα πιστοποιήσεως «εφόσον στηρίζονται σε παρόμοια ή στα ίδια κριτήρια».

13 — Ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής, της 4ης Ιουλίου 2001, όσον αφορά το εφαρμοστέο κοινοτικό δίκαιο στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων και τις δυνατότητες ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών παραγόντων στις δημόσιες συμβάσεις [COM(2001) 274 τελικό, ΕΕ C 333, σ. 12], ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής, της 15ης Οκτωβρίου 2001, σχετικά με το κοινοτικό δίκαιο περί δημοσίων συμβάσεων και τις δυνατότητες ένταξης κοινωνικών πτυχών στις συμβάσεις [COM(2001) 566 τελικό, ΕΕ C 333, σ. 27], ανακοίνωση της Επιτροπής, της 16ης Ιουλίου 2008, προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Οι δημόσιες συμβάσεις στην υπηρεσία του περιβάλλοντος [COM(2008) 400 τελικό], ανακοίνωση της Επιτροπής, της 5ης Μαΐου 2009, στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή — Συμβολή στη βιώσιμη ανάπτυξη: ο ρόλος του δίκαιου εμπορίου και των μη κυβερνητικών εμπορικών σχεδίων εξασφάλισης της βιωσιμότητας [COM(2009) 215 τελικό, σ. 10], ανακοίνωση της Επιτροπής της 3ης Μαρτίου 2010 «ΕΥΡΩΠΗ 2020 — Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» [COM(2010) 2020 τελικό, σ. 18 και 19].

14 — Βλ., σχετικώς, τη γενική περιγραφή της συμβάσεως στην προκήρυξη και στη συγγραφή υποχρεώσεων (που αποδίδεται αποσπασματικώς στα σημεία 15 και 17 των παρουσών προτάσεων).

42. Το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως αφορά το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» (επ' αυτού, αμέσως στη συνέχεια, στο τμήμα 1), ενώ, αντιθέτως, το δεύτερο σκέλος αφορά το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» (επ' αυτού, κατωτέρω, στο τμήμα 2).

1. Πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως: χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν (άρθρο 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18)

43. Το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως αφορά το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ», η ένταξη του οποίου στο σημείο 31 του περιγράμματος απαιτήσεων συνιστά, κατά την άποψη της Επιτροπής, παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18.

44. Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι αναθέτουσες αρχές διατηρούν πάντοτε τη δυνατότητα να καθορίζουν οι ίδιες ποιο προϊόν επιθυμούν να προμηθεύονται. Εντούτοις, κατά τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του προϊόντος, περιλαμβανομένων των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, οφείλουν να τηρούν ορισμένους κανόνες του δικαίου της Ένωσης που σκοπό έχουν να διασφαλίσουν ότι ο εκάστοτε διαγωνισμός διεξάγεται με διαφάνεια, ότι δεν επέρχεται δυσμενής διάκριση σε βάρος των εν δυνάμει διαγωνιζομένων και ότι δεν δημιουργούνται αδικαιολόγητα εμπόδια στο άνοιγμα των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό. Στους κανόνες αυτούς περιλαμβάνεται το άρθρο 23 της οδηγίας 2004/18.

α) Δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 23 της οδηγίας 2004/18

45. Το άρθρο 23 της οδηγίας 2004/18 περιέχει λεπτομερείς διατάξεις για τη χρησιμοποίηση τεχνικών προδιαγραφών από τις αναθέτουσες αρχές στα έγγραφα της συμβάσεως. Όπως προκύπτει από το παράρτημα VI, σημείο 1, στοιχείο β' της οδηγίας αυτής, όταν πρόκειται για δημόσιες συμβάσεις προμηθειών, ως τεχνική προδιαγραφή νοείται η προδιαγραφή που περιέχεται σε έγγραφο το οποίο προσδιορίζει τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος. Χάριν παραδείγματος, στο παράρτημα VI, σημείο 1, στοιχείο β', παρατίθενται ως προδιαγραφές, μεταξύ άλλων, τα επίπεδα της περιβαλλοντικής επίδοσης, τα σύμβολα, η συσκευασία, η σήμανση και η επίθεση ετικετών, καθώς και οι διαδικασίες και μέθοδοι παραγωγής.

46. Στον ορισμό αυτόν των τεχνικών προδιαγραφών υπάγεται χωρίς πρόβλημα η χρήση από την αναθέτουσα αρχή ενός οικολογικού σήματος, όπως το σήμα «ΕΚΟ». Πράγματι το εν λόγω σήμα πιστοποιήσεως υποδηλώνει ορισμένη μέθοδο παραγωγής και παρέχει πληροφορίες για ορισμένα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου καφέ και τσαγιού.

47. Επομένως, η χρησιμοποίηση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» στο περίγραμμα απαιτήσεων της επαρχίας Noord-Holland πρέπει να εκτιμηθεί με βάση το άρθρο 23 της οδηγίας 2004/18.

β) Δεν απαγορεύεται γενικώς η χρήση οικολογικών σημάτων για τον καθορισμό των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών ενός προϊόντος

48. Κατά το άρθρο 23, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/18, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να καθορίζουν τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του παραδοτέου προϊόντος υπό μορφή επιδόσεων ή λειτουργικών απαιτήσεων. Προς τον σκοπό αυτόν, μπορούν, κατά το άρθρο 23, παράγραφοι 6 και 8, της οδηγίας 2004/18, να χρησιμοποιούν τις λεπτομερείς προδιαγραφές ή, εφόσον χρειάζεται, τμήματα των λεπτομερών προδιαγραφών, όπως αυτές καθορίζονται από τα ευρωπαϊκά, (πολυ)εθνικά οικολογικά σήματα ή από οποιοδήποτε άλλο οικολογικό σήμα.

49. Η Επιτροπή αντιλαμβάνεται προφανώς τη ρύθμιση αυτή υπό την έννοια ότι οι αναθέτουσες αρχές, κατά την περιγραφή των απαιτήσεών τους έναντι των εν δυνάμει διαγωνιζομένων, μπορούν να αναφέρονται μόνο σε συγκεκριμένες προδιαγραφές —κατά κάποιο τρόπο στα «μικρά γράμματα»—, ενώ αντιθέτως τους απαγορεύεται οποιαδήποτε ευθεία αναφορά σε οικολογικά σήματα.

50. Μια τέτοια, όμως, κατηγορηματική απαγόρευση της χρήσεως οικολογικών σημάτων δεν μπορεί, σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, να συναχθεί από το γράμμα του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18 και, προφανώς, δεν δικαιολογείται από τον σκοπό της εν λόγω διατάξεως και από το πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται.

51. Ειδικότερα, στο άρθρο 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18 δίδεται βεβαίως έμφαση στις «λεπτομερείς προδιαγραφές» τις οποίες θα πρέπει να χρησιμοποιούν οι αναθέτουσες αρχές κατά την περιγραφή των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών των προϊόντων.

52. Αυτό όμως δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι οι αναθέτουσες αρχές πρέπει να απαριθμούν χωριστά στα έγγραφα της συμβάσεως κάθε προδιαγραφή η οποία συναρτάται με ένα οικολογικό σήμα. Αντιθέτως, οι αναθέτουσες αρχές, κάνοντας απλώς μνεία ορισμένων οικολογικών σημάτων στα έγγραφα της συμβάσεως, μπορούν ελεύθερα να παραπέμπουν γενικώς σε όλες τις προδιαγραφές στις οποίες στηρίζονται τα αντίστοιχα σήματα πιστοποιήσεως. Επομένως, το άρθρο 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18 πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι παρέχει στις αναθέτουσες αρχές τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν για τον προσδιορισμό των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών τις «λεπτομερείς προδιαγραφές» «όπως καθορίζονται από τα […] οικολογικά σήματα».

53. Κατά το σαφές γράμμα της ως άνω ρυθμίσεως, η γενική αυτή παραπομπή επιτρέπεται όχι μόνον όσον αφορά «ευρωπαϊκά» οικολογικά σήματα —για παράδειγμα το αποκαλούμενο «οικολογικό σήμα της ΕΕ» υπό την έννοια του κανονισμού (ΕΚ) 1980/2000 [15] ή του κανονισμού (ΕΚ) 66/2010 [16]—, αλλά και όσον αφορά «εθνικά», «πολυεθνικά» οικολογικά σήματα ή «οποιοδήποτε άλλο» οικολογικό σήμα, εφόσον αυτά ανταποκρίνονται στα κριτήρια που καθορίζονται στις τέσσερις περιπτώσεις του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18 [17].

54. Εξάλλου, σε αντίθεση με όσα φρονεί η Επιτροπή, η γενική παραπομπή στο σύνολο των προδιαγραφών στις οποίες στηρίζεται ένα οικολογικό σήμα μπορεί κατά κανόνα να συμβιβάζεται πλήρως με την αρχή της διαφάνειας η οποία συγκαταλέγεται στις θεμελιώδεις αρχές του ευρωπαϊκού δικαίου των δημοσίων συμβάσεων [18].

55. Πράγματι, η αρχή της διαφάνειας επιβάλλει απλώς, αφενός, οι τεχνικές προδιαγραφές να εξασφαλίζουν στους διαγωνιζόμενους *ισότιμη πρόσβαση* στις δημόσιες συμβάσεις (άρθρο 23, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18) και, αφετέρου, τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του παραδοτέου προϊόντος να είναι αρκετά ακριβή ώστε να παρέχουν στους διαγωνιζόμενους τη δυνατότητα να *έχουν σαφή εικόνα του αντικειμένου της συμβάσεως* (άρθρο 23, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/18) [19].

15 — Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουλίου 2000, περί αναθεωρημένου κοινοτικού συστήματος απονομής οικολογικού σήματος (ΕΕ L 237, σ. 1).

16 — Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, σχετικά με το οικολογικό σήμα της ΕΕ (ΕΕ, L 27, σ. 1). Ο κανονισμός αυτός αντικατέστησε τον κανονισμό 1980/2000 με έναρξη ισχύος τη 19η Φεβρουαρίου 2010.

17 — Βλ., σχετικώς, τις διευκρινίσεις της Επιτροπής για την τροπολογία αριθ. 45 στην τροποποιημένη πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης συμβάσεων δημοσίων προμηθειών, δημοσίων συμβάσεων υπηρεσιών και συμβάσεων δημοσίων έργων [COM(2002) 236 τελικό (ΕΕ C 203 E, σ. 210, 215, δεξιά στήλη)]. Κατόπιν ερωτήσεως του Δικαστηρίου, υπήρξε ταυτότητα απόψεων μεταξύ των διαδίκων κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ως προς αυτό το σημείο.

18 — Άρθρο 2 και αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2004/18.

19 — Βλ., επίσης, τελευταία περίοδος της αιτιολογικής σκέψεως 29 της οδηγίας 2004/18. Υπ' αυτή την έννοια, η απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, C-496/99 P, Επιτροπή κατά CAS Succhi di Frutta (Συλλογή 2004, σ. I-3801, σκέψη 111).

56. Προς τούτο, η γενική παραπομπή στις προδιαγραφές στις οποίες στηρίζεται μια οικολογική σήμανση είναι κατά κανόνα απολύτως επαρκής. Πράγματι, μπορεί κάλλιστα να αναμένεται από τον μέσο διαγωνιζόμενο με την αντίστοιχη εμπειρία και τη συνήθη επιμέλεια [20] ότι γνωρίζει τα χρησιμοποιούμενα στην οικεία αγορά οικολογικά σήματα ή ότι, εν πάση περιπτώσει, μπορεί να ενημερωθεί από τις υπηρεσίες πιστοποιήσεως τέτοιων σημάτων για τα εφαρμοζόμενα από αυτές κριτήρια.

57. Επιπροσθέτως, κατά τον καθορισμό των απαιτήσεων των αναθετουσών αρχών, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η απορρέουσα από τις απαιτήσεις αυτές επιβάρυνση διοικητικής φύσεως. Η επιβάρυνση αυτή θα πρέπει πάντοτε να τελεί σε αναλογία προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς στο πλαίσιο του δικαίου των δημοσίων συμβάσεων. Εφόσον, για τον μέσο διαγωνιζόμενο με την αντίστοιχη εμπειρία, η περιγραφή των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών ενός προϊόντος μπορεί να είναι αρκούντως ακριβής όταν γίνεται απλώς με μια γενική παραπομπή στις προδιαγραφές στις οποίες στηρίζεται η οικολογική σήμανση, θα ήταν υπερβολική τυπολατρεία να απαιτείται επιτακτικά από την αναθέτουσα αρχή να απαριθμεί, σε κάθε περίπτωση, λεπτομερώς όλες αυτές τις προδιαγραφές.

58. Κατά τα λοιπά, μια σύντομη ανάγνωση του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18 καταδεικνύει ότι δεν απαγορεύεται κατ' αρχήν η ευθεία αναφορά σε οικολογικά σήματα. Η διάταξη αυτή παρέχει ρητώς στην αναθέτουσα αρχή τη δυνατότητα να δέχεται κατά τεκμήριο ότι τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που φέρουν το οικολογικό σήμα πληρούν τις τεχνικές προδιαγραφές που ορίζει η συγγραφή υποχρεώσεων. Η ρύθμιση αυτή δεν θα είχε νόημα αν στις αναθέτουσες αρχές επιτρεπόταν μόνο η εξατομικευμένη μνεία μεμονωμένων προδιαγραφών, όχι όμως και η χρήση αυτού καθεαυτό του οικολογικού σήματος που στηρίζεται σε αυτές.

59. Επομένως, το γεγονός ότι στην προκειμένη περίπτωση η επαρχία Noord-Holland χρησιμοποίησε στα έγγραφα της συμβάσεως οικολογική σήμανση χωρίς να απαριθμήσει λεπτομερώς τις τεχνικές προδιαγραφές στις οποίες η σήμανση αυτή στηρίζεται, δεν συνιστά, αυτό καθεαυτό, παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18.

γ) Απαγόρευση υποχρεωτικού καθορισμού ορισμένου οικολογικού σήματος

60. Μένει πάντως να εξεταστεί αν ο τρόπος με τον οποίο η επαρχία Noord-Holland έκανε εν προκειμένω χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» στο σημείο 31 του περιγράμματος απαιτήσεων συνεπάγεται την παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18.

61. Ως προς το ζήτημα αυτό, οι διάδικοι δίνουν διαφορετική ερμηνεία στα πραγματικά περιστατικά. Ενώ η Επιτροπή θεωρεί ότι για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν προβλέφθηκε υποχρεωτικώς η χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ», οι Κάτω Χώρες υποστηρίζουν ότι η επαρχία Noord-Holland απλώς επιθυμούσε να παραγγείλει καφέ και τσάι βιολογικής παραγωγής, η δε χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» στο περίγραμμα υποχρεώσεων είχε απλώς επεξηγηματική λειτουργία σε σχέση με τη συγκεκριμένη απαίτηση.

62. Τα πιο ισχυρά επιχειρήματα συνηγορούν υπέρ της απόψεως της Επιτροπής.

63. Βεβαίως, η επαρχία Noord-Holland, τόσο στην προκήρυξη του σχεδίου της στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* όσο και στη συγγραφή υποχρεώσεων, υπογράμμισε την επιθυμία της να χρησιμοποιεί στα αυτόματα μηχανήματα καφέ που κατείχε περισσότερα προϊόντα που να είναι βιολογικά και να διακινούνται στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Εντούτοις, στο

20 — Επί του κριτηρίου του μέσου διαγωνιζομένου με την αντίστοιχη εμπειρία και τη συνήθη επιμέλεια, βλ. τις αποφάσεις της 4ης Δεκεμβρίου 2003, C-448/01, EVN και Wienstrom (Συλλογή 2003, σ. I-14527, σκέψη 57), και Επιτροπή κατά CAS Succhi di Frutta (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 111).

περίγραμμα υποχρεώσεων, στο σημείο «Απαιτήσεις», επισήμανε ότι «χρησιμοποιεί» καφέ και τσάι με το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ». Συγχρόνως, ερμήνευσε τον όρο «απαίτηση» υπό την έννοια ότι πρόκειται για ελάχιστες δεσμευτικές προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να πληρούνται προκειμένου να αποφευχθεί ο αποκλεισμός ενός διαγωνιζόμενου από τη διαδικασία του διαγωνισμού [21].

64. Δεδομένου ότι ο τρόπος με τον οποίο οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι αντιλαμβάνονται τους όρους της προκηρύξεως του διαγωνισμού είναι καθοριστικής σημασίας [22], διαπιστώνεται εν προκειμένω ότι οι διαγωνιζόμενοι μπορούσαν να αντιληφθούν τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις υπό την έννοια ότι ήταν υποχρεωμένοι να προμηθεύσουν καφέ και τσάι με το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και ότι, αν τα προϊόντα τους δεν έφεραν το συγκεκριμένο σήμα πιστοποιήσεως, θα αποκλείονταν από τον διαγωνισμό.

65. Η απαίτηση αυτή είναι αντίθετη προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων και την αρχή του ανοίγματος των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό (άρθρο 23, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, της οδηγίας 2004/18), οι οποίες πρέπει να τηρούνται στο πλαίσιο του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18. Ειδικότερα, αφενός, περιέρχονται σε μειονεκτική θέση επιχειρήσεις —ιδίως από άλλα κράτη μέλη— ο καφές και το τσάι των οποίων φέρουν διαφορετικά σήματα πιστοποιήσεως και όχι το συνηθιζόμενο στις Κάτω Χώρες σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ». Αφετέρου, υφίστανται δυσμενέστερη μεταχείριση επιχειρήσεις οι οποίες, μεταξύ των λοιπών προϊόντων τους, εμπορεύονται καφέ και τσάι βιολογικής παραγωγής χωρίς να διαθέτουν γι' αυτά οικολογική σήμανση.

66. Επομένως, η επαρχία Noord-Holland, κατά τον καθορισμό των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών των παραδοτέων προϊόντων, προέβη σε ενέργειες περάν αυτών που επιτρέπονται με το άρθρο 23, παράγραφος 6, σε συνδυασμό με την παράγραφο 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/18. Ειδικότερα, έκανε γενικώς αναφορά στις «λεπτομερείς προδιαγραφές» οι οποίες αποτελούν τη βάση του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» (άρθρο 23, παράγραφος 6, πρώτη φράση). Επιπλέον, δεν περιορίσθηκε στο να δεχθεί κατά τεκμήριο ότι προϊόντα με το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» πληρούσαν τους όρους της προκηρύξεως του διαγωνισμού (άρθρο 23, παράγραφος 6, τελευταίο εδάφιο), αλλά, αντιθέτως, όρισε το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» ως υποχρεωτικό, με συνέπεια να μπορούν να προταθούν μόνο καφές και τσάι με το συγκεκριμένο σήμα πιστοποιήσεως, κατ' αποκλεισμό οποιουδήποτε άλλου καφέ και τσαγιού.

67. Η διαπίστωση αυτή δεν μεταβάλλεται από το γεγονός ότι, στη συνέχεια, η αναθέτουσα αρχή, κατόπιν σχετικής ερωτήσεως, αποδέχθηκε, με την ενημερωτική ανακοίνωσή της, την προσθήκη «ή ισοδύναμο» όσον αφορά τα δύο σήματα πιστοποιήσεως που χρησιμοποιεί για καφέ και τσάι.

68. Βεβαίως, δεν υφίστανται ουσιώδεις ενδοιασμοί ως προς τη χρησιμοποίηση της προσθήκης «ή ισοδύναμο». Σε τελευταία ανάλυση, ο ίδιος ο νομοθέτης της Ένωσης την προέβλεψε ρητώς σε άλλο πλαίσιο (βλ. άρθρο 23, παράγραφος 3, στοιχείο α', τελευταία περίοδος, καθώς και άρθρο 8, της οδηγίας 2004/18). Ειδικότερα, σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, η προσθήκη «ή ισοδύναμο» δεν μπορεί να απορρίπτεται με το επιχείρημα ότι προκαλεί ανασφάλεια δικαίου. Κάθε δημόσια σύμβαση συνεπάγεται ως εκ της φύσεώς της ότι η αναθέτουσα αρχή οφείλει να εξετάζει αν οι υποβαλλόμενες σε αυτήν προσφορές είναι σύμφωνες με τους όρους της συμβάσεως και να ελέγχει ενδεχομένως κατά πόσον οι προσφορές είναι ισότιμες [23].

21 — Βλ., επ' αυτού, ανωτέρω σημείο 20 των παρουσών προτάσεων.

22 — Υπ' αυτή την έννοια —σε σχέση με τον προσδιορισμό της αξίας του αντικειμένου δημόσιας συμβάσεως έργου— η απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-220/05, Auroux κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-385, σκέψη 53).

23 — Βλ. επίσης, κατ' αυτή την έννοια, άρθρο 23, παράγραφος 6, τελευταίο εδάφιο, καθώς και αιτιολογική σκέψη 29 (ειδικότερα πέμπτο εδάφιο) της οδηγίας 2004/18.

69. Όπως, όμως, ορθώς εκθέτει η Επιτροπή, η περιλαμβανόμενη στην ενημερωτική ανακοίνωση διευκρίνιση «ή ισοδύναμο» έγινε, εν προκειμένω, αρκετές εβδομάδες μετά την αποστολή της συγγραφής υποχρεώσεων προς τους ενδιαφερομένους. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι, κατά το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα, ορισμένοι από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους αποθαρρύνθηκαν να υποβάλουν προσφορά λόγω των αυστηρών διατυπώσεων της συγγραφής υποχρεώσεων, οι οποίες άφηναν να εννοηθεί ότι το σήμα πιστοποιήσεως ΕΚΟ είχε δεσμευτικό χαρακτήρα και ότι δεν προβλεπόταν δυνατότητα ελέγχου ισοτιμίας.

70. Οι Κάτω Χώρες αντιτείνουν ότι η επαρχία Noord-Holland εξέδωσε την ενημερωτική ανακοίνωση με τη διευκρίνιση «ή ισοδύναμο» εντός της προθεσμίας που ορίζει το άρθρο 39, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18, δηλαδή τουλάχιστον έξι ημέρες πριν από την εκπνοή της προθεσμίας που είχε ορισθεί για την παραλαβή των προσφορών.

71. Η αντίρρηση όμως αυτή δεν ευσταθεί. Η εξαήμερη προθεσμία του άρθρου 39, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18 έχει εφαρμογή μόνο σε «συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικά με τη συγγραφή υποχρεώσεων και τα συμπληρωματικά έγγραφα», τις οποίες γνωστοποιεί η αναθέτουσα αρχή στους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους κατόπιν αιτήσεώς τους. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να έχουν διευκρινιστικό ή ενημερωτικό περιεχόμενο. Δεν μπορούν πάντως να διορθώσουν βασικά νομικά ελαττώματα των όρων της προκηρύξεως του διαγωνισμού. Πράγματι, τα τεύχη του διαγωνισμού πρέπει να πληρούν όλες τις κατά νόμο απαιτήσεις πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο τίθενται στη διάθεση των εν δυνάμει διαγωνιζομένων, ενώ δεν μπορούν να διορθωθούν, στα ουσιώδη σημεία τους, λίγες μόνο ημέρες πριν από την εκπνοή της προθεσμίας για την παραλαβή των προσφορών.

δ) Προσωρινό συμπέρασμα

72. Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18, η οποία συνίσταται στον εκ μέρους της επαρχίας Noord-Holland υποχρεωτικό καθορισμό ορισμένου οικολογικού σήματος, και ειδικότερα του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ», για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να παραδοθούν. Επομένως, το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως της Επιτροπής είναι βάσιμο.

2. Δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως: χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν (άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18)

73. Το δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως της Επιτροπής αφορά εξ ολοκλήρου το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar», η χρήση του οποίου στο σημείο 31 του περιγράμματος απαιτήσεων, όπως συμπληρώθηκε αργότερα με το σημείο 11 της ενημερωτικής ανακοινώσεως, συνιστά, κατά την άποψη της Επιτροπής, παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18.

α) Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18

74. Προηγουμένως, πρέπει να εξετασθεί αν το άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 μπορεί να έχει εφαρμογή σε περίπτωση όπως η υπό κρίση.

75. Κατά τα φαινόμενα, η Επιτροπή επιθυμεί να απαντήσει καταφατικά στο ερώτημα βασιζόμενη απλώς στο γεγονός ότι οι Κάτω Χώρες έλαβαν θέση επί του περιεχομένου του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όμως, η Επιτροπή δεν λαμβάνει υπόψη τον επικουρικό χαρακτήρα των απόψεων που διατύπωσαν οι Κάτω Χώρες επί του άρθρου 23, παράγραφος 8, την εφαρμογή του οποίου σε σχέση με το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» αρνούνται, στη συνέχεια, μετ' επιτάσεως. Ακόμη όμως κι αν οι Κάτω Χώρες είχαν συμμετάσχει χωρίς καμιά αντίρρηση σε συζήτηση για το άρθρο 23, παράγραφος 8, το Δικαστήριο οφείλει πάντως να εξετάσει αν η διάταξη αυτή έχει ή όχι εφαρμογή. Πράγματι, στο Δικαστήριο εναπόκειται να διαπιστώσει την ύπαρξη ή μη της προσαπτόμενης παραβάσεως, έστω και αν αυτή δεν

αμφισβητείται ή δεν αμφισβητείται πλέον [24]. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο δεν μπορεί να δεχθεί την εφαρμογή μιας άσχετης νομοθετικής διατάξεως, έστω κι αν οι διάδικοι συμφωνούν ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής της, εφόσον έχει επίγνωση των κινδύνων που μια τέτοια εφαρμογή συνεπάγεται [25]. Όπως ορθότατα διατυπώθηκε από τον γενικό εισαγγελέα P. Léger, ο ρόλος του δικαστή δεν είναι παθητικός και δεν μπορεί να του επιβληθεί να είναι απλώς και μόνον «το στόμα των διαδίκων» [26].

76. Η επίμαχη παράγραφος 8 του άρθρου 23 της οδηγίας 2004/18 αφορά —όπως όλα τα προηγούμενα σημεία της διατάξεως αυτής— τεχνικές προδιαγραφές με τις οποίες η αναθέτουσα αρχή περιγράφει το αντικείμενο της συμβάσεως. Επομένως, πρέπει να εξετασθεί αν η επαρχία Noord-Holland, κάνοντας μνεία του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar», καθόρισε μια τεχνική προδιαγραφή για τον καφέ και το τσάι που επρόκειτο να αγορασθούν.

77. Όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, ως τεχνική προδιαγραφή κατά την οδηγία 2004/18 νοείται, σύμφωνα με το παράρτημα VI, σημείο 1, στοιχείο β', αυτής, η προδιαγραφή που περιέχεται σε έγγραφο το οποίο περιγράφει τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά ενός προϊόντος. Επομένως, πρέπει να πρόκειται για στοιχεία που περιγράφουν τις ιδιότητες ενός προϊόντος. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται από την απαρίθμηση του παραρτήματος VI, σημείο 1, στοιχείο β' της οδηγίας 2004/18: όλα ανεξαιρέτως τα παραδείγματα τεχνικών προδιαγραφών που παρατίθενται εκεί αφορούν το ίδιο το προϊόν, την παραγωγή του, τη συσκευασία του και την καταλληλότητά του.

78. Αντιθέτως, το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» δεν αφορά τα χαρακτηριστικά του προϊόντος, αλλά τους όρους εμπορικών συναλλαγών που συνομολογούνται υπέρ των παραγωγών γεωργικών προϊόντων στις αναπτυσσόμενες χώρες. Το σήμα πιστοποιήσεως παρέχει πληροφορίες όχι για τη σύσταση του προϊόντος, αλλά για το αν το προϊόν αποτέλεσε αντικείμενο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των τιμών και των όρων εμπορικών συναλλαγών που συνομολογούνται υπέρ των γεωργών αυτών.

79. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, από τη διαπίστωση αυτή συνάγεται ότι το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» δεν προσδιορίζει ούτε τα χαρακτηριστικά ούτε τον τρόπο παραγωγής του προς προμήθεια καφέ ή τσαγιού —για παράδειγμα, τη γεύση του, την περιεκτικότητά του σε καφεΐνη και τη χρήση φυτοφαρμάκων— αλλά απλώς καθιστά δυνατή τη συναγωγή συμπερασμάτων για τις συνθήκες υπό τις οποίες ο καφές αυτός και το τσάι αγοράσθηκαν από τους συγκεκριμένους παραγωγούς. Όπως ορθώς παρατήρησαν αμφότεροι οι διάδικοι, το σήμα αφορά την πολιτική που ακολουθούν για τις αγορές τους οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι.

80. Συνεπώς, η αναθέτουσα αρχή, αναφερόμενη στο σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar», δεν καθόρισε τεχνικές προδιαγραφές υπό την έννοια της οδηγίας 2004/18, αλλά αντιθέτως επέτρεψε να υπεισέλθουν κοινωνικές εκτιμήσεις κατά τη διαδικασία του διαγωνισμού.

81. Επομένως, το άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 δεν έχει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση. Όπως θα εκτεθεί στη συνέχεια [27], η χρήση σήματος «fair-trade», όπως το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar», από την αναθέτουσα αρχή θα ήταν ορθότερο να εξετασθεί με βάση το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18.

82. Συνεπώς, το δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεως της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

24 — Αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 1993, C-243/89, Επιτροπή κατά Δανίας (Συλλογή 1993, σ. I-3353, σκέψη 30), και της 6ης Οκτωβρίου 2009, C-438/07, Επιτροπή κατά Σουηδίας (Συλλογή 2009, σ. I-9517, σκέψη 53).

25 — Υπ' αυτή την έννοια, διάταξη της 27ης Σεπτεμβρίου 2004, C-470/02 P, UER κατά M6 κ.λπ. (σκέψη 69), και απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2010, C-514/07 P, C-528/07 P και C-532/07 P, Σουηδία κατά API και Επιτροπής (Συλλογή 2010, σ. I-8533, σκέψη 65).

26 — Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Léger της 2ας Απριλίου 1998 στην υπόθεση C-252/96 P, Κοινοβούλιο κατά Gutiérrez de Quijano y Lloréns (απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1998, Συλλογή 1998, σ. I-7421, σημείο 36).

27 — Βλ., κατωτέρω, σημεία 85 έως 87 των παρουσών προτάσεων.

83. Σε αντίθεση με όσα κατά τα φαινόμενα φρονεί η Επιτροπή, η στηριζόμενη στο άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 αιτίασή της δεν μπορεί άνευ ετέρου να μετατραπεί σε αιτίαση στηριζόμενη στο άρθρο 26 της ίδιας οδηγίας. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία[28], το αντικείμενο της διαδικασίας κατά παραβάσεως κράτους μέλους προσδιορίζεται κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία. Στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, η Επιτροπή δεν μπορεί να εξέλθει των ορίων του επίδικου αντικειμένου. Επομένως, εφόσον η Επιτροπή έχει προβάλει αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18 κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία, το Δικαστήριο, κατά τη μετέπειτα ενώπιόν του διαδικασία, δεν μπορεί να διαπιστώσει την παράβαση του άρθρου 26 της οδηγίας 2004/18. Εξάλλου, μια τέτοια αιτίαση θα απορριπτόταν επίσης ως όψιμη κατά το άρθρο 42, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, καθόσον προβλήθηκε κατά τον χρόνο υποβολής του υπομνήματος απαντήσεως της Επιτροπής, χωρίς να διαφαίνονται σοβαροί λόγοι για την καθυστέρηση αυτή.

β) Δευτερευόντως: Επί του ζητήματος αν η χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» συμβιβάζεται με την οδηγία 2004/18

84. Χάριν πληρότητας, στρέφομαι κατωτέρω με συντομία δευτερευόντως στο ζήτημα αν η χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» από την επαρχία Noord-Holland συμβιβαζόταν με την οδηγία 2004/18.

i) Εφαρμοστέα διάταξη: Άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18

85. Όπως ορθώς σημειώνουν οι Κάτω Χώρες, η νομιμότητα της χρήσεως από την αναθέτουσα αρχή σήματος «fair-trade» πρέπει να εξετάζεται όχι με βάση το άρθρο 23, παράγραφος 8, της οδηγίας 2004/18, αλλά με βάση το άρθρο 26 αυτής. Με κριτήριο τη δεύτερη αυτή διάταξη, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν «να επιβάλλουν ειδικούς όρους σχετικά με την εκτέλεση της σύμβασης», οι οποίοι μπορούν να αφορούν «ιδίως κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους».

86. Μέρος της εκτελέσεως μιας δημόσιας συμβάσεως προμήθειας είναι ιδίως η απόκτηση από τον ανάδοχο των προϊόντων που θα παραδοθούν στην αναθέτουσα αρχή. Το αν ένα προϊόν, όπως καφές ή τσάι, που πρόκειται να παραδοθεί σε μια αναθέτουσα αρχή προέρχεται από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο εξαρτάται από τον κοινωνικό προσανατολισμό της πολιτικής που ακολουθεί για τις αγορές του ο ανάδοχος.

87. Επομένως, στην πραγματικότητα, η επαρχία Noord-Holland, κάνοντας χρήση του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» στο πλαίσιο της επίδικης δημόσιας συμβάσεως προμήθειας, έθεσε έναν όρο συνδεόμενο με εκτιμήσεις κοινωνικής πολιτικής υπό την έννοια του άρθρου 26 της οδηγίας 2004/18, έστω κι αν η ίδια επαρχία εκτιμά ότι στα έγγραφα της συμβάσεως δεν υπήρχαν τέτοιοι όροι[29].

ii) Εξέταση της χρήσεως του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» με βάση το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18

88. Πρέπει κατ' ουσίαν να γίνει δεκτή η άποψη της Επιτροπής ότι το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18 δεν παρέχει στην αναθέτουσα αρχή απεριόριστη δυνατότητα να ασκεί επιρροή στην πολιτική που ακολουθεί για τις αγορές του ο μελλοντικός της ανάδοχος. Οι απαιτήσεις της αναθέτουσας αρχής σε σχέση με την πολιτική αυτή πρέπει να συνδέονται κατά τρόπο ακριβή με το αντικείμενο της δημόσιας συμβάσεως προμήθειας και ουδόλως επιτρέπεται να αφορούν γενικώς την πολιτική που ακολουθεί για το σύνολο των

28 — Βλ., αντί πολλών άλλων, τις αποφάσεις της 15ης Φεβρουαρίου 2007, C-34/04, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 2007, σ. I-1387, σκέψη 49), και της 15ης Ιουνίου 2010, C-211/08, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 2010, σ. I-5267, σκέψη 33).

29 — Βλ., σχετικώς, σημείο 16 των παρουσών προτάσεων.

αγορών του ο ανάδοχος [30]. Επομένως, η αναθέτουσα αρχή δεν μπορεί να απαιτεί από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους να εμπορεύονται προϊόντα αποκλειστικώς προερχόμενα από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο, αλλά, στο πλαίσιο συγκεκριμένης δημόσιας συμβάσεως, μπορεί απλώς να απαιτεί την προμήθεια προϊόντων διακινούμενων στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Η επαρχία Noord-Holland δεν όρισε όμως τίποτε διαφορετικό στην προκειμένη περίπτωση.

89. Όσον αφορά την υποχρέωση διαφάνειας η οποία πρέπει να τηρείται στο πλαίσιο του άρθρου 26 της οδηγίας 2004/18 [31], δεν υφίστανται κατ' αρχήν ενδοιασμοί ως προς τη δυνατότητα της αναθέτουσας αρχής να κάνει χρήση ενός σήματος πιστοποιήσεως «fair-trade» προς διευκρίνιση των όρων εκτελέσεως της συμβάσεως που έχουν κοινωνική διάσταση και συγχρόνως να μην προβεί σε λεπτομερή απαρίθμηση των κριτηρίων με τα οποία συνδέεται το σήμα αυτό. Πράγματι, όπως εκτέθηκε ανωτέρω σε σχέση με τα οικολογικά σήματα [32], μπορεί να αναμένεται από τον μέσο διαγωνιζόμενο με την αντίστοιχη εμπειρία και τη συνήθη επιμέλεια, ότι γνωρίζει το χρησιμοποιούμενο στην οικεία αγορά σήμα πιστοποιήσεως «fair-trade» ή ότι, εν πάση περιπτώσει, μπορεί να ενημερωθεί από τις υπηρεσίες πιστοποιήσεως τέτοιων σημάτων πιστοποιήσεως για τα εφαρμοζόμενα από αυτές κριτήρια.

90. Η διεξαγωγή του διαγωνισμού καθώς και η μετέπειτα εκτέλεση της συμβάσεως μπορεί μάλιστα να διευκολυνθεί σημαντικά όταν, με τη χρήση σημάτων πιστοποιήσεως «fair-trade», επιτρέπεται στις οικείες επιχειρήσεις να αποδεικνύουν ότι τηρούν τις κοινωνικής φύσεως προϋποθέσεις που ορίζει η αναθέτουσα αρχή. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η διοικητική επιβάρυνση τόσο για την αναθέτουσα αρχή όσο και για τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους και τον μετέπειτα ανάδοχο περιορίζεται στο ελάχιστο.

91. Σε αντίθεση με όσα υποστήριξε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν μπορεί βεβαίως να απαιτείται από τις αναθέτουσες αρχές να εκθέτουν στους όρους της προκηρύξεως του διαγωνισμού τις δικές τους αντιλήψεις για την έννοια των δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Οι περισσότερες από αυτές ενδέχεται να μην έχουν πράγματι τις αναγκαίες ειδικές γνώσεις για να το πράξουν. Επιπλέον, σε περίπτωση αποκλινουσών απόψεων ως προς την έννοια των δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών (παραδείγματος χάριν ως προς το επίπεδο τιμών, την ενδεδειγμένη διάρκεια των σχέσεων παραδόσεως μεταξύ των εμπόρων και των παραγωγών στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και τον τρόπο και την έκταση της προχρηματοδοτήσεως της παραγωγής [33]), θα δημιουργούνταν σοβαρός κίνδυνος κατατμήσεως της αγοράς. Επομένως, προς το συμφέρον τόσο των εν δυνάμει διαγωνιζομένων όσο και των αναθετουσών αρχών, πρέπει, κατά τις διαδικασίες για τη σύναψη δημόσιων συμβάσεων προμηθειών, να επιτρέπεται η αναφορά σε σήματα πιστοποιήσεως «fair-trade».

92. Οι κοινωνικής φύσεως όροι που καθορίζουν οι αναθέτουσες αρχές για την εκτέλεση της συμβάσεως κατά το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18 πρέπει πάντως να είναι σύμφωνοι με το δίκαιο της Ένωσης. Τούτο σημαίνει ιδίως ότι δεν επιτρέπεται να προκαλείται άμεση ή έμμεση δυσμενής διάκριση [34].

93. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν τηρήθηκε η τελευταία αυτή απαίτηση. Πράγματι, η επαρχία Noord-Holland δεν χρησιμοποίησε το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» απλώς και μόνο για να διευκρινίσει τις κοινωνικού περιεχομένου αντιλήψεις της για τις δίκαιες και αλληλέγγυες εμπορικές συναλλαγές. Περαιτέρω δεν περιορίσθηκε να δεχθεί κατά τεκμήριο ότι τα προϊόντα με το σήμα

30 — Υπ' αυτή την έννοια —όσον αφορά περιβαλλοντικής πολιτικής κριτήρια αναθέσεως—, αποφάσεις Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψεις 59, τελευταία περίοδος, και 64), και EVN και Wienstrom (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 66).

31 — Βλ. άρθρο 2, καθώς και αιτιολογικές σκέψεις 2 και 33 της οδηγίας 2004/18.

32 — Βλ., ανωτέρω, σημείο 56 των παρουσών προτάσεων.

33 — Το ποιες εμπορικές συνθήκες είναι ενδεδειγμένες μπορεί εξάλλου να διαφέρει σε πολύ μεγάλο βαθμό από προϊόν σε προϊόν και από χώρα παραγωγής σε χώρα παραγωγής. Ο οργανισμός πιστοποίησης που χορηγεί ένα σήμα «fair-trade» μπορεί, σε περίπτωση αμφιβολίας, να παράσχει ασφαλέστερες και αντικειμενικότερες πληροφορίες απ' ό,τι ένας προμηθευτής ή μια αναθέτουσα αρχή.

34 — Αιτιολογική σκέψη 29 της οδηγίας 2004/18. Υπ' αυτή την έννοια, η απόφαση Beentjes (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 30).

πιστοποιήσεως «Max Havelaar» πληρούσαν τις κοινωνικής φύσεως απαιτήσεις της για την εκτέλεση της συμβάσεως. Αντιθέτως, όρισε το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar», αυτό καθεαυτό, ως δεσμευτικό, ώστε να μπορούν να προταθούν μόνο καφές και τσάι με αυτό το ειδικό σήμα πιστοποιήσεως, κατ' αποκλεισμό κάθε άλλου είδους καφέ ή τσαγιού [35].

94. Επομένως, αφενός, περιήγαγε σε μειονεκτική θέση τις επιχειρήσεις —ιδίως όσες προέρχονται από άλλα κράτη μέλη— των οποίων ο καφές και το τσάι φέρουν σήμα πιστοποιήσεως διαφορετικό από το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» το οποίο χρησιμοποιείται προ πάντων στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο και, αφετέρου, δυσχέρανε τη θέση των επιχειρήσεων οι οποίες εμπορεύονται, μεταξύ άλλων προϊόντων, καφέ και τσάι που προέρχονται από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο, χωρίς να διαθέτουν σχετικώς οικολογική σήμανση [36].

95. Από το σύνολο των ανωτέρω συνάγεται ότι ο τρόπος με τον οποίο ενήργησε η επαρχία Noord-Holland, το γεγονός δηλαδή ότι όρισε ως δεσμευτικό ορισμένο σήμα πιστοποιήσεως «fair-trade», και συγκεκριμένα το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar», για τον προς αγορά καφέ και τσάι δεν είναι σύμφωνο με το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18.

96. Όπως εκτέθηκε προηγουμένως [37], η εκτίμηση αυτή δεν μεταβάλλεται από τη μεταγενέστερη διευκρίνιση στην οποία προέβη η αναθέτουσα αρχή με το σημείο 11 της ενημερωτικής ανακοινώσεώς της ότι η αναφορά στην οικολογική σήμανση «Max Havelaar» πρέπει να νοείται με την προσθήκη «ή ισοδύναμο».

97. Σημειώνεται εν παρόδω ότι οι σκέψεις που διατυπώθηκαν προηγουμένως για το άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18 ισχύουν επίσης για το άρθρο 23, παράγραφος 8, αυτής της οδηγίας, σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει, σε αντίθεση προς όσα εξέθεσα ανωτέρω [38], ότι εφαρμογή έχει η δεύτερη αυτή διάταξη.

3. Σύνοψη επί της πρώτης αιτιάσεως

98. Η πρώτη αιτίαση της Επιτροπής είναι μόνον εν μέρει βάσιμη. Πρέπει να γίνει δεκτή καθόσον με αυτή προβάλλεται παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18, ενώ αντιθέτως πρέπει να απορριφθεί, καθόσον αυτή στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 8, της οδηγίας.

Β — *Τρίτη αιτίαση: χρήση κατά τον καθορισμό των κριτηρίων αναθέσεως των σημάτων πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ» σε σχέση με τα παραδοτέα συστατικά*

99. Λόγω της στενής συνάφειας του περιεχομένου της με την πρώτη αιτίαση, η τρίτη αιτίαση της Επιτροπής είναι χρήσιμο να εξετασθεί σε άμεση συνάρτηση με την πρώτη. Η τρίτη αιτίαση αφορά την παράβαση του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18, από το οποίο προκύπτει ποια κριτήρια αναθέσεως μπορούν να χρησιμοποιούν οι αναθέτουσες αρχές για τη σύναψη της συμβάσεως. Η προβαλλόμενη παράβαση της διατάξεως αυτής συνίσταται στη χρήση εκ μέρους της επαρχίας Noord-Holland του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και/ή του σήματος πιστοποιήσεως «ΕΚΟ», και, εν πάση περιπτώσει, σημάτων πιστοποιήσεως με τα ίδια κριτήρια, κατά τον καθορισμό των κριτηρίων αναθέσεως.

35 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 66 των παρουσών προτάσεων, ως προς το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ».

36 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 65 των παρουσών προτάσεων, ως προς το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ».

37 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 67 των παρουσών προτάσεων.

38 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημεία 74 έως 81 των παρουσών προτάσεων.

100. Συγκεκριμένα, η αιτίαση αυτή αφορά το σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων με το οποίο γνωστοποιούνταν στους διαγωνιζόμενους ότι η «επιθυμία» της επαρχίας Noord-Holland ήταν τα παραδοτέα «συστατικά» (ιδίως ζάχαρη, σκόνη γάλακτος και κακάο) να ανταποκρίνονται «κατά το δυνατόν» στα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και/ή «Max Havelaar». Στο πλαίσιο του διαγωνισμού, η ικανοποίηση αυτής της «επιθυμίας» μπορούσε να πριμοδοτηθεί με 15 μόρια κατ' ανώτατο όριο. Στο σημείο 12 της ενημερωτικής ανακοινώσεως, η αναθέτουσα αρχή διευκρίνιζε περαιτέρω ότι θα έκανε επίσης δεκτά «ισοδύναμα» σήματα πιστοποιήσεως, προσθέτοντας ότι τα συστατικά μπορούσαν «να φέρουν σήμα πιστοποιήσεως στηριζόμενο στα ίδια κριτήρια» με αυτά στα οποία στηρίζονταν τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar».

1. Προκαταρκτική παρατήρηση

101. Το άρθρο 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18 έχει εφαρμογή όταν η αναθέτουσα αρχή έχει αποφασίσει —όπως εν προκειμένω— να αναθέσει τη σύμβαση με βάση την πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά [39]. Όπως συνάγεται σαφώς από το γράμμα της διατάξεως αυτής, ειδικότερα δε από τη φράση «παραδείγματος χάριν», η οδηγία 2004/18 δεν προβλέπει αποκλειστική απαρίθμηση των κριτηρίων βάσει των οποίων πρέπει να επιλέγεται η πλέον συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως προσφορά [40].

102. Τα κριτήρια αυτά δεν πρέπει κατ' ανάγκη να είναι αμιγώς οικονομικής φύσεως. Η αξία μιας προσφοράς για την αναθέτουσα αρχή μπορεί πράγματι να επηρεάζεται από παράγοντες που δεν συνδέονται με αμιγώς οικονομικές εκτιμήσεις. Τούτο καθίσταται εμφανές από το γράμμα του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α' της οδηγίας 2004/18, κατά το οποίο για την επιλογή της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς σημασία μπορούν να έχουν, μεταξύ άλλων, τα αισθητικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά και τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά [41].

103. Με βάση αυτά τα δεδομένα, τίποτε δεν εμποδίζει την αναθέτουσα αρχή να λαμβάνει υπόψη οικολογικές και κοινωνικές παραμέτρους στο πλαίσιο της επιλογής της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς [42].

104. Εντούτοις, η διαπίστωση αυτή δεν έχει την έννοια ότι η εν λόγω αρχή μπορεί να λαμβάνει υπόψη κάθε κριτήριο τέτοιας φύσεως. Αντιθέτως, κατά τη νομολογία, είναι δυνατό να λαμβάνονται υπόψη μόνον όσα κριτήρια αφορούν όντως την επιλογή της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς [43].

105. Συναφώς, η αναθέτουσα αρχή δεν έχει απεριόριστη ελευθερία επιλογής [44]. Όπως συνάγεται πράγματι από το γράμμα του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18, τα κριτήρια στα οποία μπορεί να στηρίζεται πρέπει να συνδέονται με το αντικείμενο της συγκεκριμένης δημόσιας συμβάσεως [45]. Πρέπει να είναι κατάλληλα για την επιλογή της προσφοράς που παρουσιάζει την καλύτερη σχέση μεταξύ

39 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 16 των παρουσών προτάσεων.

40 — Υπ' αυτή την έννοια, ως προς τις παρόμοιες ρυθμίσεις που ίσχυαν προ του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18, τις αποφάσεις Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 54), της 18ης Οκτωβρίου 2001, C-19/00, SIAC Construction (Συλλογή 2001, σ. I-7725, σκέψη 35), της 19ης Ιουνίου 2003, C-315/01, GAT (Συλλογή 2003, σ. I-6351, σκέψη 63), και της 24ης Ιανουαρίου 2008, C-532/06, Λιανάκης κ.λπ. (Συλλογή 2008, σ. I-251, σκέψη 29).

41 — Υπ' αυτή την έννοια ήδη, απόφαση Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 55).

42 — Βλ. τέταρτη παράγραφο της αιτιολογικής σκέψεως 46 της οδηγίας 2004/18.

43 — Αποφάσεις Beentjes (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 19), SIAC Construction (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 40, σκέψη 36), Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 59), GAT (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 40, σκέψη 64) και Λιανάκης κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 40, σκέψεις 29 και 30).

44 — Αποφάσεις Beentjes (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 26), SIAC Construction (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 40, σκέψη 37), Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψεις 61 και 64) και της 24ης Νοεμβρίου 2005, C-331/04, ATI EAC e Viaggi di Maio κ.λπ. («ATI EAC», Συλλογή 2005, σ. I-10109, σκέψη 21).

45 — Υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 59, τελευταία περίοδος, και σκέψη 64), EVN και Wienstrom (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 66) και ATI EAC (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 21).

ποιότητας και τιμής[46]. Επιπλέον, πρέπει να είναι αντικειμενικά και να εξασφαλίζουν την τήρηση της αρχής της διαφάνειας, της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων και της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, καθώς και να διασφαλίζουν την αξιολόγηση των προσφορών υπό συνθήκες πραγματικού ανταγωνισμού[47].

106. Κατά την άποψη της Επιτροπής, οι αρχές αυτές παραβιάστηκαν για δυο λόγους. Αφενός, τα σήματα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και «ΕΚΟ» δεν έχουν καμία σχέση με το αντικείμενο της συμβάσεως (βλ. σχετικώς κατωτέρω, στο μέρος 2). Αφετέρου, η επαρχία Noord-Holland ανήγαγε αμφότερα τα σήματα πιστοποιήσεως, αυτά καθεαυτά, σε κριτήρια αναθέσεως αντί να λάβει απλώς υπόψη τις ουσιαστικές απαιτήσεις με τις οποίες συνδέονται τα σήματα αυτά (βλ. σχετικώς κατωτέρω, στο μέρος 3). Τα δύο αυτά επιχειρήματα που προέβαλε η Επιτροπή πρέπει να εξεταστούν λεπτομερέστερα κατωτέρω.

2. Πρώτο επιχείρημα στο πλαίσιο της τρίτης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη έλλειψη συνδέσμου μεταξύ του αντικειμένου της συμβάσεως και των δύο σημάτων πιστοποιήσεως

107. Κατ' αρχάς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ του αντικειμένου της συμβάσεως και των δύο σημάτων πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar» στα οποία στηρίχθηκε η επαρχία Noord-Holland, διότι τα σήματα αυτά έχουν σχέση μόνο με τη γενική πολιτική που ακολουθούν για τις αγορές τους οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι.

108. Η επιχειρηματολογία αυτή δεν είναι πειστική και έρχεται επίσης σε αντίθεση με όσα προβάλλει η ίδια η Επιτροπή στο πλαίσιο της πρώτης της αιτιάσεως[48]. Σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, αμφότερα τα εν λόγω σήματα πιστοποιήσεως εμφανίζουν επαρκή σύνδεσμο με το αντικείμενο της συμβάσεως.

109. Ειδικότερα, το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» έχει άμεση σχέση με τα υλικά χαρακτηριστικά —κατ' ακριβέστερη διατύπωση τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά— των παραδοτέων συστατικών. Σήμα πιστοποιήσεως το οποίο η ίδια η Επιτροπή, στο πλαίσιο του άρθρου 23, παράγραφος 6, σε συνδυασμό με την παράγραφο 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/18, χαρακτήρισε ως τεχνική προδιαγραφή για τον προσδιορισμό των σχετικών με τις επιδόσεις απαιτήσεων ή των λειτουργικών απαιτήσεων των παραδοτέων εμπορευμάτων, δεν μπορεί, στο πλαίσιο του άρθρου 53, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/18, να θεωρηθεί ότι δεν έχει απολύτως κανένα σύνδεσμο με το αντικείμενο της συμβάσεως.

110. Περαιτέρω, το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» όντως δεν καθορίζει κατά κυριολεξία ποια χαρακτηριστικά του προϊόντος ασκούν επιρροή στο πλαίσιο των τεχνικών προδιαγραφών (άρθρο 23 της οδηγίας 2004/18)[49]. Το σήμα αυτό, όμως, παρέχει στοιχεία ως προς το αν τα παραδοτέα προϊόντα διακινούνται στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο των όρων εκτελέσεως της συμβάσεως (άρθρο 26 της οδηγίας 2004/18)[50]. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεωρηθεί εκ των προτέρων ότι το σήμα αυτό δεν έχει σχέση με το αντικείμενο της συμβάσεως (εν προκειμένω την παράδοση «συστατικών» όπως ζάχαρης, σκόνης γάλακτος και κακάο). Πράγματι, το αν το παραδοτέο εμπόρευμα αγοράσθηκε από τον παραγωγό του στο πλαίσιο δίκαιης και αλληλέγγυας εμπορικής συναλλαγής μπορεί σαφώς να ασκεί επιρροή στην αξιολόγηση της σχέσεως μεταξύ ποιότητας και τιμής στην οποία προβαίνουν όσες αναθέτουσες αρχές αποδίδουν σημασία στην κοινωνικώς υπεύθυνη δράση στο πλαίσιο των τευχών του διαγωνισμού.

46 — Τρίτη παράγραφος της αιτιολογικής σκέψεως 46 της οδηγίας 2004/18. Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 5 αυτής της οδηγίας.

47 — Πρώτη παράγραφος της αιτιολογικής σκέψεως 46 και αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2004/18. Υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12) και ATI EAC (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 21).

48 — Στο πλαίσιο της πρώτης της αιτιάσεως, η Επιτροπή θεώρησε ως τεχνική προδιαγραφή τόσο το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» όσο και το σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» και τα εξέτασε με βάση το άρθρο 23, παράγραφοι 6 και 8, της οδηγίας 2004/18.

49 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημεία 74 έως 81 των παρουσών προτάσεων.

50 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημεία 85 έως 87 των παρουσών προτάσεων.

Βεβαίως, με απόλυτους όρους, η ζάχαρη δεν έχει διαφορετική γεύση ανάλογα με το αν αποτέλεσε ή όχι αντικείμενο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Εντούτοις, όσα προϊόντα διακινούνται στο εμπόριο υπό συνθήκες που δεν προσιδιάζουν σε δίκαιες και αλληλέγγυες εμπορικές συναλλαγές αφήνουν στον ενσυνείδητο και κοινωνικώς υπεύθυνο πελάτη μια πικρή γεύση.

111. Ασφαλώς, θα ήταν υπερβολή η αναθέτουσα αρχή, στο πλαίσιο της επιλογής της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς, να αξιολογεί τη γενική πολιτική που ακολουθούν για τις αγορές τους οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι και να ελέγχει αν όλα τα εμπορεύματα που αυτοί εμπορεύονται —ασχέτως του αν αποτελούν ή όχι αντικείμενο της συμβάσεως— προέρχονται από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο [51].

112. Στην προκειμένη περίπτωση, πάντως, δεν μπορεί να γίνει λόγος για ευρύτατη συνεκτίμηση των αντιλήψεων περί δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Όπως ορθώς παρατήρησαν οι Κάτω Χώρες, η επαρχία Noord-Holland, στο σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων, απλώς ζητούσε να διευκρινιστεί αν τα παραδοτέα «συστατικά» φέρουν σήμα πιστοποιήσεως που να είναι κατάλληλο να πιστοποιεί την προέλευσή τους από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο. Επομένως, η χρησιμοποίηση στα τεύχη του διαγωνισμού του σήματος πιστοποιήσεως «Max Havelaar» καταδείκνυε τη σαφή και ειδική συσχέτισή του με το αντικείμενο της συμβάσεως.

113. Επομένως, το πρώτο επιχείρημα της Επιτροπής στο πλαίσιο της τρίτης της αιτιάσεως πρέπει να απορριφθεί.

3. Δεύτερο επιχείρημα στο πλαίσιο της τρίτης αιτιάσεως: χρήση των σημάτων πιστοποιήσεως αντί των κριτηρίων στα οποία στηρίζονται τα σήματα αυτά

114. Μένει να εξεταστεί το ζήτημα αν ο τρόπος με τον οποίο η επαρχία Noord-Holland αναφέρθηκε εν προκειμένω, στο σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων, στα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar» συνεπάγεται παράβαση του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18.

115. Οι διάδικοι δίνουν διαφορετική ερμηνεία στα πραγματικά περιστατικά. Ενώ, κατά την άποψη της Επιτροπής, η αναθέτουσα αρχή ανήγαγε αυτά καθεαυτά τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar» σε κριτήρια αναθέσεως όσον αφορά τα παραδοτέα «συστατικά» (ιδίως ζάχαρη, σκόνη γάλακτος και κακάο), οι Κάτω Χώρες υποστηρίζουν ότι βούληση της επαρχίας Noord-Holland ήταν απλώς να αναφερθεί στις ουσιαστικές απαιτήσεις στις οποίες στηρίζονται τα δύο αυτά σήματα πιστοποιήσεως.

116. Υπέρ της απόψεως της Επιτροπής συνηγορούν τα πιο ισχυρά επιχειρήματα.

117. Αληθεύει ότι η επαρχία Noord-Holland, τόσο στην προκήρυξη του διαγωνισμού της στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* όσο και στη συγγραφή υποχρεώσεων, υπογράμμισε, με γενικόλογες διατυπώσεις, ότι επιθυμούσε να χρησιμοποιεί στα αυτόματα μηχανήματα καφέ προϊόντα που να είναι περισσότερο βιολογικά και να διακινούνται στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Στο σημείο 35 του περιγράμματος απαιτήσεων εξέφρασε όμως την «επιθυμία» τα συστατικά να ανταποκρίνονται «κατά το δυνατόν» στα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και/ή «Max Havelaar». Την «επιθυμία» της αυτή εξειδίκευσε στο σημείο 12 της ενημερωτικής ανακοινώσεως, διευκρινίζοντας ότι τα συστατικά μπορούσαν να φέρουν άλλο σήμα που να στηρίζεται στα ίδια κριτήρια

51 — Ομοίως —αν και σε διαφορετικό πλαίσιο— οι αποφάσεις Beentjes (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 28, ως προς την ικανότητα γενικώς των διαγωνιζομένων να απασχολούν άτομα που βρίσκονται επί μακρό χρονικό διάστημα σε ανεργία), καθώς και EVN και Wienstrom (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψεις 70 έως 72, ως προς την ικανότητα των διαγωνιζομένων να προμηθεύουν την πέραν της καθοριζόμενης στην προκήρυξη του διαγωνισμού μέγιστη δυνατή ποσότητα ηλεκτρικής ενέργειας). Βλ., επιπλέον, ανωτέρω σημείο 88 των παρουσών προτάσεων.

με αυτά στα οποία στηρίζονται τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar». Ούτε στο περίγραμμα υποχρεώσεων ούτε στην ενημερωτική ανακοίνωση γινόταν όμως λόγος για βιολογικά και διακινούμενα στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών προϊόντα *χωρίς σήμα πιστοποιήσεως*.

118. Δεδομένου ότι ο τρόπος με τον οποίο οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι αντιλαμβάνονται τους όρους της προκηρύξεως του διαγωνισμού είναι καθοριστικής σημασίας[52], διαπιστώνεται εν προκειμένω ότι οι διαγωνιζόμενοι μπορούσαν να αντιληφθούν τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις υπό την έννοια ότι ήταν υποχρεωμένοι να προμηθεύσουν συστατικά που να φέρουν τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και/ή «Max Havelaar» ή, εν πάση περιπτώσει, ισοδύναμα σήματα πιστοποιήσεως, ώστε να λάβουν την καλύτερη κατάταξη στο πλαίσιο του διαγωνισμού.

119. Ο τρόπος κατά τον οποίο ενήργησε η αναθέτουσα αρχή δεν συνάδει προς τις κατά νόμο απαιτήσεις για τον καθορισμό των κριτηρίων αναθέσεως σύμφωνα με το άρθρο 53, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/18.

120. Σε αντίθεση με όσα φρονεί η Επιτροπή, τούτο δεν έγκειται στην υποτιθέμενη έλλειψη διαφάνειας[53] λόγω της χρήσεως των δύο προαναφερθέντων σημάτων πιστοποιήσεως. Πράγματι, όπως εκτέθηκε προηγουμένως[54], μπορεί κάλλιστα να αναμένεται από τον μέσο διαγωνιζόμενο με την αντίστοιχη εμπειρία και τη συνήθη επιμέλεια ότι γνωρίζει τα χρησιμοποιούμενα στην οικεία αγορά σήματα πιστοποιήσεως ή ότι, εν πάση περιπτώσει, μπορεί να ενημερωθεί από τις υπηρεσίες πιστοποιήσεως τέτοιων σημάτων για τα εφαρμοζόμενα από αυτές κριτήρια.

121. Επομένως, ήταν απολύτως δυνατό οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι να προτείνουν εμπορεύματα με άλλες σημάνσεις πιστοποιήσεως που να στηρίζονται στα ίδια κριτήρια με αυτά στα οποία στηρίζονται τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar». Πράγματι, σύμφωνα με όσα υποστήριξε, χωρίς μέχρι τούδε να αντικρουσθεί, η Ολλανδική Κυβέρνηση, το σήμα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ»[55] στηρίζεται αποκλειστικώς στα κριτήρια του αποκαλούμενου κοινοτικού βιολογικού κανονισμού[56], το δε σήμα πιστοποιήσεως «Max Havelaar» είναι όμοιο από απόψεως περιεχομένου με το διεθνώς διαδεδομένο σήμα πιστοποιήσεως «Fairtrade», το οποίο χορηγείται σε πολυάριθμα κράτη από τις συμπράττουσες στο πλαίσιο του Fairtrade Labelling Organisation αρμόδιες υπηρεσίες[57].

122. Εντούτοις, παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων και της ίσης μεταχειρίσεως[58], καθώς και της αρχής του ανοίγματος της αγοράς των δημοσίων συμβάσεων στον ανταγωνισμό[59], οι οποίες πρέπει να τηρούνται στο πλαίσιο του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/18[60], υφίσταται όταν μια αναθέτουσα αρχή —όπως εν προκειμένω η επαρχία Noord-Holland— προβλέπει, στο πλαίσιο των κριτηρίων αναθέσεως, την πριμοδότηση με επιπλέον μόρια όσων προϊόντων φέρουν σήματα πιστοποιήσεως συνδεόμενα με τους τομείς της βιολογικής παραγωγής και των δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών. Επομένως, περιάγονται πράγματι σε μειονεκτικότερη θέση επιχειρήσεις οι οποίες εμπορεύονται, μεταξύ των λοιπών προϊόντων τους, εμπορεύματα βιολογικής

52 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 64 των παρουσών προτάσεων.

53 — Πρώτη και δεύτερη παράγραφος της αιτιολογικής σκέψεως 46 της οδηγίας 2004/18.

54 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 56 των παρουσών προτάσεων.

55 — Βλ., σχετικώς, ανωτέρω σημείο 28 των παρουσών προτάσεων.

56 — Κατά τον χρόνο συνάψεως της επίδικης δημόσιας συμβάσεως προμηθειών, ίσχυε ο κανονισμός (ΕΟΚ) 2092/91 του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1991, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής (ΕΕ L 198, σ. 1), τον οποίο αντικατέστησε μεταγενέστερα ο κανονισμός (ΕΚ) 834/2007 του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 2007, για τη βιολογική παραγωγή και την επισήμανση των βιολογικών προϊόντων και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 2092/91 (ΕΕ L 189, σ. 1).

57 — Βλ. ανωτέρω σημείο 27 των παρουσών προτάσεων.

58 — Πρώτη και τέταρτη παράγραφος της αιτιολογικής σκέψεως 46 της οδηγίας 2004/18.

59 — Αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2004/18.

60 — Υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις Beentjes (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 29), της 26ης Σεπτεμβρίου 2000, C-225/98, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2000, σ. I-7445, σκέψη 50), Concordia Bus Finland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψεις 63 και 64) και EVN και Wienstrom (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 69).

παραγωγής και διακινούμενα στο πλαίσιο δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών, χωρίς να διαθέτουν γι' αυτά σήμανση πιστοποιήσεως. Οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι πρέπει να διατηρούν τη δυνατότητα να αποδεικνύουν ότι τα εμπορεύματά τους πληρούν απολύτως τα κριτήρια αναθέσεως που καθορίζει η αναθέτουσα αρχή, έστω και αν τα προϊόντα αυτά φέρουν σημάνσεις πιστοποιήσεως διαφορετικές από όσες έχει ορίσει η αναθέτουσα αρχή ή δεν φέρουν καμία απολύτως σήμανση πιστοποιήσεως.

123. Στο πλαίσιο αυτό, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η αντίρρηση των Κάτω Χωρών ότι τα σήματα πιστοποιήσεως «ΕΚΟ» και «Max Havelaar» δεν αποτελούσαν δεσμευτικές απαιτήσεις σε σχέση με τα παραδοτέα «συστατικά», αλλά απλώς στερούμενες δεσμευτικότητας «επιθυμίες» της αναθέτουσας αρχής η ικανοποίηση των οποίων πριμοδοτήθηκε με έναν αμελητέο αριθμό μορίων. Πράγματι, αφενός, όταν το σύστημα αξιολογήσεως στηρίζεται στη μοριοδότηση, λίγα μόνο μόρια ενδέχεται να έχουν καθοριστική σημασία για την επιτυχία ή την αποτυχία στον δημόσιο διαγωνισμό. Αφετέρου, όλα τα κριτήρια αναθέσεως —ακόμη και αυτά στα οποία δίνει συγκριτικώς μικρή βαρύτητα η αναθέτουσα αρχή— πρέπει να ανταποκρίνονται πλήρως στις θεμελιώδεις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της απαγορεύσεως των διακρίσεων που διέπουν το δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων. Κατά πάγια νομολογία, οι εν λόγω αρχές πρέπει να τηρούνται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας του διαγωνισμού [61].

124. Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω, πρέπει να διαπιστωθεί η παράβαση του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18. Η τρίτη αιτίαση της Επιτροπής είναι βάσιμη.

Γ — *Δεύτερη αιτίαση: η προβαλλόμενη αναγωγή της σύμφωνης με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτικής αγορών και της κοινωνικώς υπεύθυνης δράσεως σε κριτήριο επιλογής*

125. Η δεύτερη αιτίαση της Επιτροπής στηρίζεται στο άρθρο 2, στο άρθρο 44, παράγραφος 2, καθώς και στο άρθρο 48, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2004/18, στα οποία, αφενός, κατοχυρώνεται η αρχή της διαφάνειας η οποία διέπει το δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων (άρθρο 2) και, αφετέρου, καθορίζονται οι όροι για τον έλεγχο της ικανότητας των επιχειρήσεων από την αναθέτουσα αρχή (άρθρα 44 και 48). Κατά την Επιτροπή, οι διατάξεις αυτές δεν τηρήθηκαν διότι η επαρχία Noord-Holland καθόρισε κριτήρια και ζήτησε πιστοποιητικά τα οποία, κατά την Επιτροπή, αφορούσαν όλως γενικώς τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών των εν δυνάμει διαγωνιζομένων, καθώς και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση τους.

126. Συγκεκριμένα, η αιτίαση αυτή αφορά το σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων, στην οποία η επαρχία Noord-Holland απαιτεί από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους να πληρούν «κριτήρια που αφορούν τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση». Επιπλέον, στο ίδιο σημείο οι διαγωνιζόμενοι καλούνται να διευκρινίσουν με ποιον τρόπο πληρούν «τα κριτήρια που αφορούν τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση», καθώς και να δηλώσουν εάν «συμβάλλουν στη βελτίωση της αειφόρου ανάπτυξης στην αγορά καφέ και στην υπεύθυνη παραγωγή καφέ από απόψεως περιβαλλοντικής τεχνικής, καθώς και από κοινωνικής και οικονομικής απόψεως» [62].

61 — Βλ., σχετικώς, από τους διαφορετικούς τομείς του δικαίου των δημοσίων συμβάσεων, τις αποφάσεις της 25ης Απριλίου 1996, C-87/94, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1996, σ. I-2043, σκέψη 54), της 12ης Δεκεμβρίου 2002, C-470/99, Universale-Bau κ.λπ. (Συλλογή 2002, σ. I-11617, σκέψη 93), EVN και Wienstrom (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 56) και ATI EAC (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 22).

62 — Βλ. ανωτέρω σημείο 19 των παρουσών προτάσεων.

1. Πρώτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Οι προβαλλόμενες ως ανεπίτρεπτες απαιτήσεις για την απόδειξη των τεχνικών ικανοτήτων των διαγωνιζομένων (άρθρο 48, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με την παράγραφο 2, της οδηγίας 2004/18)

127. Το πρώτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως αφορά ειδικώς τις απαιτήσεις για την απόδειξη των τεχνικών ικανοτήτων των διαγωνιζομένων. Κατά την Επιτροπή, η επαρχία Noord-Holland, με όσα παραθέτει στη συγγραφή υποχρεώσεων για τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση των εν δυνάμει διαγωνιζομένων, κινήθηκε εκτός του στενού πλαισίου που καθορίζει το άρθρο 48 της οδηγίας 2004/18 για την αξιολόγηση και τον έλεγχο των τεχνικών και επαγγελματικών ικανοτήτων των οικονομικών φορέων.

128. Όπως, όμως, ορθώς παρατηρούν οι Κάτω Χώρες, το σκέλος αυτό της δεύτερης αιτιάσεως στηρίζεται σε μη ορθή ανάγνωση του σημείου 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων. Πράγματι, οι απαιτήσεις που καθορίζονται στο σημείο αυτό έναντι των εν δυνάμει διαγωνιζομένων ουδόλως αφορούν τις τεχνικές ή επαγγελματικές τους ικανότητες. Αντιθέτως, όπως συνάγεται από τον πλαγιότιτλο και μόνο του σημείου 4.4.4, πρόκειται για «Ποιοτικές απαιτήσεις» σε σχέση με τις παροχές που επρόκειτο να εκπληρωθούν.

129. Η σύντομη εξέταση του όλου πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται το σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων επιβεβαιώνει τη διαπίστωση αυτή. Ειδικότερα, το τμήμα 4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων επιγράφεται «Απαιτήσεις καταλληλότητας/ελάχιστες απαιτήσεις», πράγμα από το οποίο προκύπτει ότι το τμήμα αυτό αφορά όχι μόνο την καταλληλότητα των εν δυνάμει διαγωνιζομένων (ή την ικανότητά τους) —όπως για παράδειγμα στο σημείο 4.4.3 το οποίο αφορά εξ ολοκλήρου την πείρα των διαγωνιζομένων—, αλλά και άλλες πτυχές. Στις πτυχές αυτές περιλαμβάνεται για παράδειγμα η απάντηση στο κρίσιμο εν προκειμένω ερώτημα πώς οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι προτίθενται να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικώς υπεύθυνης δράσεως (σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων).

130. Επομένως, σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, το επίδικο σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2004/18, οπότε δεν μπορεί να εξετασθεί με βάση αυτή τη διάταξη.

131. Στην περίπτωση όμως που το Δικαστήριο κάνει παρά ταύτα δεκτή την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως της οδηγίας, η εφαρμογή αυτή δεν αποκλείει όρο της συμβάσεως όπως το σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων.

132. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι το άρθρο 48 της οδηγίας 2004/18 περιέχει αποκλειστική απαρίθμηση των μέσων με τα οποία μπορεί να αποδειχθεί η τεχνική ικανότητα την οποία απαιτεί η αναθέτουσα αρχή από τους οικονομικούς φορείς[63].

133. Πάντως, όσον αφορά τις «Ποιοτικές απαιτήσεις» που καθόρισε στο σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων, η επαρχία Noord-Holland μπορούσε να στηριχθεί σε μία από τις ρήτρες του άρθρου 48, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18, ιδίως δε στο στοιχείο γ', το οποίο προβλέπει ρητώς ότι η απόδειξη της τεχνικής ικανότητας ενός προμηθευτή μπορεί να γίνεται με «περιγραφή […]των μέτρων που λαμβάνει […] για την εξασφάλιση της ποιότητας». Τούτο επισημάνθηκε ορθώς από τις Κάτω Χώρες.

134. Επομένως, η αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 48 της οδηγίας 2004/18 είναι αβάσιμη.

63 — Υπ' αυτή την έννοια, επίσης, αποφάσεις της 10ης Φεβρουαρίου 1982, 76/81, Transporoute (Συλλογή 1982, σ. 417, σκέψεις 8, 9 και 15), της 9ης Ιουλίου 1987, 27/86 έως 29/86, CEI κ.λπ. (Συλλογή 1987, σ. 3347, σκέψη 9), και της 26ης Απριλίου 1994, C-272/91, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1994, σ. I-1409, σκέψη 35), που αφορούν αντιστοίχως παρόμοιες προς το άρθρο 48 της οδηγίας 2004/18 ρυθμίσεις.

2. Δεύτερο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη έλλειψη συνδέσμου μεταξύ των απαιτήσεων καταλληλότητας των διαγωνιζομένων και του αντικειμένου της συμβάσεως (άρθρο 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18)

135. Το δεύτερο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως στηρίζεται στο άρθρο 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18. Η διάταξη αυτή ορίζει κατ' ουσίαν ότι οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να απαιτούν ορισμένα ελάχιστα επίπεδα καταλληλότητας από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους, εφόσον αυτά συνδέονται με το αντικείμενο της συμβάσεως και τελούν σε αναλογία προς αυτό [64].

136. Η Επιτροπή φρονεί ότι υφίσταται παράβαση του άρθρου 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18, διότι, κατ' αυτήν, τα χωρία της συγγραφής υποχρεώσεων που αφορούν τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση των εν δυνάμει διαγωνιζομένων δεν εμφανίζουν καμία σχέση με το αντικείμενο της επίμαχης δημόσιας συμβάσεως προμηθειών, αλλά αντιθέτως αφορούν τη γενική πολιτική που ακολουθούν για τις αγορές τους οι οικονομικοί φορείς.

137. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι Κάτω Χώρες αποδέχθηκαν την αιτίαση αυτή κατ' ομολογία απλώς και μόνο επειδή δεν την αντέκρουσαν με ιδιαίτερη ένταση κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία [65]. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, κανένας διαδικαστικός κανόνας δεν επιβάλλει στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, στο πλαίσιο διαδικασίας κατά παραβάσεως κατά το άρθρο 258 ΣΛΕΕ, να διατυπώσει ήδη κατά το στάδιο που προηγείται της ασκήσεως της προσφυγής όλα τα επιχειρήματα στα οποία θα στηρίξει την άμυνά του [66]. Εντούτοις, κατά την ένδικη διαδικασία, οι Κάτω Χώρες αμύνθηκαν εντόνως κατά της αιτιάσεως που στηρίζεται στην παράβαση του άρθρου 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18.

138. Πάντως, η αιτίαση που αφορά την παράβαση του άρθρου 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18 στερείται και ουσιαστικού ερείσματος. Πράγματι, αφενός, όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, το επίμαχο σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων δεν επιβάλλει απαίτηση σχετικά με την καταλληλότητα ή την τεχνική ικανότητα των εν δυνάμει διαγωνιζομένων [67], οπότε δεν μπορεί να εφαρμόζεται το άρθρο 44 της οδηγίας 2004/18. Αφετέρου, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι το σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων δεν έχει σε επαρκή βαθμό σχέση με το αντικείμενο της συμβάσεως.

139. Το αντικείμενο της συμβάσεως —στον βαθμό που αυτό έχει σημασία εν προκειμένω— ήταν η παράδοση καφέ, τσαγιού και άλλων «συστατικών» για αυτόματα μηχανήματα καφέ, η δε αναθέτουσα αρχή απέδιδε ρητώς σημασία στην προμήθεια «βιώσιμων» προϊόντων, τα οποία, αφενός, θα ήταν βιολογικής παραγωγής και, αφετέρου, θα προέρχονταν από το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο. Όπως επισημάνθηκε εκτενώς στο πλαίσιο της πρώτης αιτιάσεως, τέτοιου είδους απαιτήσεις είναι χρήσιμες, αφενός, για την περιγραφή των χαρακτηριστικών των παραδοτέων προϊόντων (περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά υπό την έννοια του άρθρου 23 της οδηγίας 2004/18) και, αφετέρου, για την περιγραφή άλλων όρων για την εκτέλεση της συμβάσεως (κοινωνικές παράμετροι υπό την έννοια του άρθρου 26 της οδηγίας 2004/18).

140. Επομένως, δεδομένου ότι οι εκτιμήσεις περί αειφόρου ανάπτυξης και περιβαλλοντικής συμβατότητας είχαν ιδιαίτερη σημασία για την ανάθεση της επίδικης δημόσιας συμβάσεως, δεν μπορούσε να απαγορευθεί στην αναθέτουσα αρχή να ζητήσει τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους διευκρινίσεις για τον τρόπο με τον οποίο πληρούσαν «τα κριτήρια που αφορούν τη σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου

64 — Βλ., ιδίως, δεύτερο εδάφιο του άρθρου 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18.

65 — Η Επιτροπή παραθέτει ένα απόσπασμα από τη σελίδα 6 της απαντήσεως των Κάτω Χωρών στο έγγραφο οχλήσεως, όπου οι Κάτω Χώρες παραδέχθηκαν ότι οι επίμαχοι όροι της συμβάσεως «δεν συνδέονται αποκλειστικά και μόνο με το αντικείμενο της συμβάσεως».

66 — Αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, C-414/97, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 1999, σ. I-5585, σκέψη 19), και Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28, σκέψη 49, στο τέλος).

67 — Βλ., σχετικώς, αμέσως ανωτέρω τα σημεία 128 έως 130 των παρουσών προτάσεων.

ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση», καθώς και να δηλώσουν κατά πόσον επρόκειτο να συμβάλουν «στη βελτίωση της αειφόρου ανάπτυξης στην αγορά καφέ και στην υπεύθυνη παραγωγή καφέ από απόψεως περιβαλλοντικής τεχνικής, καθώς και από κοινωνικής και οικονομικής απόψεως».

141. Είναι απολύτως θεμιτό μια αναθέτουσα αρχή να ζητεί από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους διευκρινίσεις ως προς το πώς αυτοί προτίθενται να επιτύχουν τους καθοριζόμενους από την εν λόγω αρχή σκοπούς της συμβάσεως. Σε αντίθεση με όσα φρονεί η Επιτροπή, στο πλαίσιο αυτό δεν τίθεται ζήτημα πρωτίστως για τη γενική πολιτική που ακολουθούν οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι για το σύνολο των αγορών τους, αλλά αντιθέτως για την πολιτική αγορών που πρόκειται να ακολουθήσουν σε σχέση με τα συγκεκριμένα παραδοτέα εμπορεύματα, δηλαδή τον καφέ, το τσάι και τα λοιπά «συστατικά» [68].

142. Επομένως, η αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 44, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/18 είναι επίσης αβάσιμη.

3. Τρίτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως: Η προβαλλόμενη παράβαση της γενικής υποχρεώσεως διαφάνειας (άρθρο 2 της οδηγίας 2004/18)

143. Τέλος, με το τρίτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως, η Επιτροπή διατυπώνει επικουρικώς την αιτίαση ότι υφίσταται παράβαση της γενικής υποχρεώσεως διαφάνειας, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 2 της οδηγίας 2004/18 [69].

144. Κύριος σκοπός της θεμελιώδους αυτής αρχής του ευρωπαϊκού δικαίου των δημοσίων συμβάσεων είναι να αποκλειστεί ο κίνδυνος ευνοιοκρατίας και αυθαιρεσίας εκ μέρους της αναθέτουσας αρχής. Η αρχή αυτή επιβάλλει όλοι οι όροι και οι λεπτομέρειες του διαγωνισμού να έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια, ακρίβεια και χωρίς αμφισημία στην προκήρυξη του διαγωνισμού ή στη συγγραφή υποχρεώσεων ώστε, αφενός, να παρέχεται στον μέσο διαγωνιζόμενο με την αντίστοιχη εμπειρία και τη συνήθη επιμέλεια η δυνατότητα ακριβούς κατανοήσεως του περιεχομένου τους και ομοιόμορφης ερμηνείας τους και, αφετέρου, να παρέχεται στην αναθέτουσα αρχή η δυνατότητα να ελέγξει κατά τρόπο αποτελεσματικό εάν οι προσφορές των διαγωνιζομένων ανταποκρίνονται στα κριτήρια που διέπουν την οικεία σύμβαση [70].

145. Η Επιτροπή προσάπτει ότι οι απαιτήσεις στο σημείο 4.4.4 της συγγραφής υποχρεώσεων διατυπώθηκαν όλως γενικώς και ασαφώς.

146. Συμμερίζομαι αυτή την άποψη. Από το επίμαχο χωρίο της συγγραφής υποχρεώσεων δεν καθίσταται αρκούντως σαφές τι είδους διευκρινίσεις και τι είδους αποδείξεις απαιτεί η αναθέτουσα αρχή από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους. Επιπλέον, από τους όρους τους οποίους χρησιμοποίησε στη συγγραφή υποχρεώσεων δεν προκύπτει με βεβαιότητα τι ακριβώς εννοεί η επαρχία Noord-Holland όταν κάνει λόγο για «σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και κοινωνικώς υπεύθυνη δράση», καθώς και για συμβολή «στη βελτίωση της αειφόρου ανάπτυξης στην αγορά καφέ και στην υπεύθυνη παραγωγή καφέ από απόψεως περιβαλλοντικής τεχνικής, καθώς και από κοινωνικής και οικονομικής απόψεως».

68 — Βλ., σχετικώς, τα όσα εκθέτω για την πρώτη και την τρίτη αιτίαση (ιδίως τα σημεία 88 και 109 έως 112 των παρουσών προτάσεων).

69 — Βλ., επίσης, αιτιολογικές σκέψεις 2 και 39 της οδηγίας 2004/18.

70 — Απόφαση Επιτροπή κατά CAS Succhi di Frutta (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 111). Ομοίως, αποφάσεις της 14ης Οκτωβρίου 2004, C-340/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2004, σ. I-9845, σκέψη 34), και της 10ης Δεκεμβρίου 2009, C-299/08, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2009, σ. I-11587, σκέψη 41), κατά την οποία η αρχή της διαφάνειας επιβάλλει τον σαφή καθορισμό του αντικειμένου κάθε δημόσιας συμβάσεως, καθώς και των κριτηρίων αναθέσεώς της.

147. Μια ακριβέστερη περιγραφή θα καθιστούσε απολύτως σαφές τι ανέμενε η επαρχία Noord-Holland από τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους. Παραδείγματος χάριν, η επαρχία θα μπορούσε να ζητήσει διευκρινίσεις για την ύπαρξη συμβάσεων περί δικαίων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών και συμφωνιών βιολογικής παραγωγής τις οποίες ενδεχομένως συνήψαν οι εν δυνάμει διαγωνιζόμενοι με τους αντίστοιχους προμηθευτές τους. Η επαρχία θα μπορούσε επίσης να καλέσει τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους να καταστήσουν γνωστά τα μέτρα που έλαβαν για τον έλεγχο της τηρήσεως τέτοιων συμβάσεων.

148. Πάντως, η αντίρρηση των Κάτω Χωρών ότι αρκετοί διεθνείς οργανισμοί έχουν ορίσει την έννοια της αειφορίας είναι πολύ αόριστη για να μπορεί να ανατρέψει την αιτίαση περί ελλείψεως διαφάνειας.

149. Επομένως, διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 2 της οδηγίας 2004/18. Συνεπώς, το τρίτο σκέλος της τρίτης αιτιάσεως της Επιτροπής είναι βάσιμο.

Δ — *Σύνοψη*

150. Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι, κατά την οδηγία 2004/18, η αναθέτουσα αρχή επιτρέπεται, κατά τη διεξαγωγή διαγωνισμών, να λαμβάνει υπόψη οικολογικές και κοινωνικές εκτιμήσεις συμπεριλαμβανομένης ρητώς της δυνατότητας να χρησιμοποιεί στους όρους της προκηρύξεως σήματα πιστοποιήσεως στους τομείς του περιβάλλοντος και των δίκαιων και αλληλέγγυων εμπορικών συναλλαγών.

151. Πάντως, η αναθέτουσα αρχή δεν μπορεί να απαιτεί τα παραδοτέα εμπορεύματα να φέρουν συγκεκριμένα σήματα πιστοποιήσεως, αλλά οφείλει να κάνει δεκτά και άλλα σήματα πιστοποιήσεως, καθώς και εμπορεύματα χωρίς σήμα πιστοποιήσεως, εφόσον οι περιβαλλοντικές τους ιδιότητες και οι συνθήκες υπό τις οποίες παράγονται και διακινούνται στο εμπόριο είναι ισότιμες με τις απαιτήσεις που καθορίζει η αναθέτουσα αρχή.

152. Επιπλέον, η αναθέτουσα αρχή, κατά την ανάθεση της συμβάσεως, δεν μπορεί να λαμβάνει υπόψη τη γενική πολιτική που ακολουθούν οι διαγωνιζόμενοι για το σύνολο των αγορών τους, αλλά μόνο την πολιτική που ακολουθούν για την αγορά των συγκεκριμένων προϊόντων που πρόκειται να παραδοθούν. Εφόσον η αναθέτουσα αρχή ζητεί από τους διαγωνιζόμενους πληροφορίες και στοιχεία από τα οποία να προκύπτει η βιωσιμότητα των προϊόντων τους και η ακολουθούμενη από αυτούς εμπορική πολιτική, η απαίτηση αυτή πρέπει να συνδέεται σε επαρκή βαθμό με το αντικείμενο της συμβάσεως και να διατυπώνεται με συγκεκριμένο τρόπο.

153. Στην υπό κρίση υπόθεση, η επαρχία Noord-Holland τήρησε εν μέρει τους κανόνες αυτούς. Με τους όρους της συμβάσεως για την επίμαχη δημόσια σύμβαση προμηθειών του έτους 2008, παρέβη τρεις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης: το άρθρο 2, το άρθρο 23, παράγραφος 6, και το άρθρο 53, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/18. Αντιθέτως, δεν προκύπτει παράβαση των λοιπών διατάξεων ως προς τις οποίες η Επιτροπή προέβαλε αιτιάσεις, και ειδικότερα των διατάξεων του άρθρου 23, παράγραφος 8, του άρθρου 44, παράγραφος 2, καθώς και του άρθρου 48, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2004/18.

VI – Δικαστικά έξοδα

154. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο μπορεί να κατανείμει τα έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικά του έξοδα. Η ρύθμιση αυτή έχει, μεταξύ άλλων, εφαρμογή, όταν ένας διάδικος νικά εν μέρει και ηττάται εν μέρει.

155. Σύμφωνα με τα εκτεθέντα ανωτέρω, στην υπό κρίση υπόθεση η Επιτροπή είναι νικήσας διάδικος όσον αφορά το πρώτο σκέλος της πρώτης αιτιάσεώς της, το τρίτο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεώς της και την τρίτη της αιτίαση. Αντιθέτως, είναι ηττηθείς διάδικος όσον αφορά το δεύτερο σκέλος της πρώτης αιτιάσεώς της, καθώς και το πρώτο και το δεύτερο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεώς της.

156. Με βάση τα δεδομένα αυτά, είναι, κατά τη γνώμη μου, εύλογο κάθε διάδικος να φέρει τα δικά του δικαστικά έξοδα[71].

VII – Πρόταση

157. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να εκδώσει απόφαση με το ακόλουθο διατακτικό:

«1) Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις Συνθήκες καθόσον η επαρχία Noord-Holland στο πλαίσιο διαγωνισμού που διεξήχθη το 2008 για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως προμήθειας και διαχειρίσεως αυτόματων μηχανημάτων καφέ

— όρισε δεσμευτικώς ότι ο καφές και το τσάι που επρόκειτο να παραδοθούν έπρεπε να φέρουν το σήμα πιστοποιήσεως “ΕΚΟ” ή ένα στηριζόμενο σε παρόμοια κριτήρια σήμα πιστοποιήσεως, κατά παράβαση του άρθρου 23, παράγραφος 6, της οδηγίας 2004/18,

— καθόρισε στους όρους της προκηρύξεως του διαγωνισμού ασαφείς “απαιτήσεις ποιότητας” για τους εν δυνάμει διαγωνιζόμενους όσον αφορά τη “σύμφωνη με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης πολιτική αγορών και την κοινωνικώς υπεύθυνη δράση”, κατά παράβαση του άρθρου 2 της οδηγίας 2004/18, και

— προέβλεψε, στο πλαίσιο των κριτηρίων αναθέσεως, επιπλέον μοριοδότηση για όσα παραδοτέα “συστατικά” έφεραν τα σήματα πιστοποιήσεως “ΕΚΟ” και/ή “Max Havelaar” ή σήματα πιστοποιήσεως στηριζόμενα στα ίδια κριτήρια, κατά παράβαση του άρθρου 53, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/18.

2) Απορρίπτει την προσφυγή κατά τα λοιπά.

3) Έκαστος των διαδίκων φέρει τα δικά του δικαστικά έξοδα.»

71 — Υπ’ αυτή την έννοια, π.χ., απόφαση της 29ης Απριλίου 2010, C-160/08, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 2010, σ. I-3713, σκέψη 133).